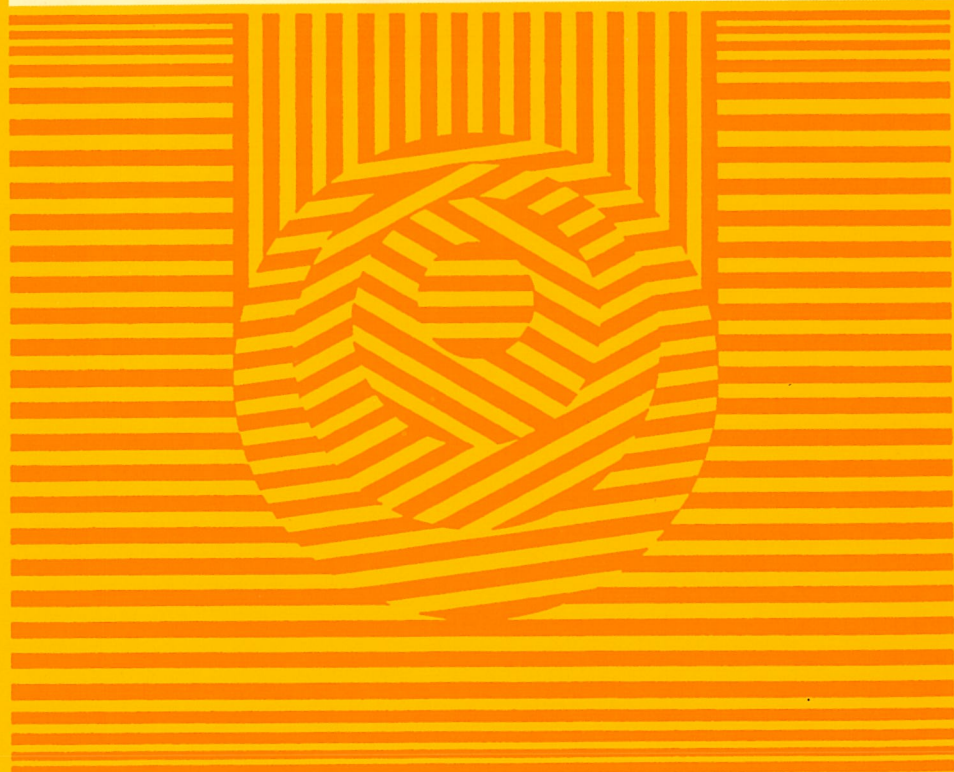

PTIČKI BREZZ GNEZDA

DRUŠTVO
DEFEKTOLOGOV
SLOVENIJE
SEKCIJA
MVO

36

PTIČKI BREZ GNEZDA

Izdala: Sekcija MVO Društva defektologov Slovenije

Naslov uredništva: Zavod za usposabljanje govorno in slušno prizadetih, Ljubljana, Vojkova 74

Izdajateljski svet: Mirko Furlan, Franjo Pokos, Karel Destovnik, Lado Hočever, Jože Horvat

Uredniški odbor: Jasna Šebjanič-Pupis, Miha Rotar, Lado Hočever, Jože Horvat, Helena Pečelin, Franc Ravnikar, Franjo Pokos, Tomaž Vec.

Glavni in odgovorni urednik: Lado Hočever

Lektor: Peter Pal

Ovitek: Josip Gorinšek, akad. slikar

Naklada: 500 izvodov

Po mnenju Ministrstva za kulturo števil. 415-422/92, z dne 11. 6. 1992 spada glasilo med proizvode, za katere se plačuje 5% davka od prometa proizvodov.

Tisk: Tiskarna Planprint d.o.o., Ljubljana, Rožna dolina c. IV/32-36

VSEBINA

Lado Hočever: Na pot	5
Tomaž Vec: Agresivni otroci in mladostniki v skupini	7
Marica Horvat: Socializacija, vrstniki, prijatelji in osebnostno-vedenjsko moteni otroci	21
Janez Rankelj: Delo s starši naših otrok	32
Janez Rankelj: Proces deinsitucionalizacije	38
Nevenka Močnik: Altra - stanovanjske skupine	49
Dragan Trampuž: Učinkovitost vzgojnih ukrepov	55
Vito Flaker: Stanovanjske skupine in druge oblike skupnostnega rezindencialnega varstva ljudi z dolgotrajnimi psihosocialnimi stiskami	65
Mitja Kranjčan: Zavodska juha	75
Marica Horvat: Z obiska na Madžarskem	81
Podelitev plaket	86

NA POT

Številne spremembe v obravnavanju otrok in mladostnikov z MVO, ki so se pri nas začele uveljavljati z logaškim eksperimentom leta 1968, so narekovale ustrežnejšo kadrovske zasedbo v zavodih, s tem pa tudi novitete v študijskih programih na kadrovske šoli. Razširjeni in poglobljeni programi se tako danes izvajajo v štirih letih študija.

Zaradi intenzivnejšega skupinskega, v zadnjem času pa predvsem individualnega pristopa je potrebna visoka kompetentnost vzgojitelja, ki jo doseže z ustrezno stopnjo strokovne izobrazbe ter s permanentnim strokovnim izpopolnjevanjem. Poleg tega je izjemnega pomena njegova osebna struktura, trdnost, inventivnost, socialna tenkočutnost, sposobnost empatije, fleksibilnost in občutek za realnost. Pri delu neprestano prihaja do kontratransfera, kar je izredno obremenjujoče iz psihohigienskega vidika.

Tako, kot je bila pozornost usmerjena v iskanje novih, primernejših oblik obravnave otrok in mladostnikov, je v zadnjem času usmerjena tudi v izboljšanje pogojev dela za osebje v vzgojnih domovih. Mnogi avtorji ugotavljajo, da je vse bolj pogost "burn-out" sindrom ali "izgorevanje" (Dougan, Tomori, Kiehn). Kljub večji strokovni usposobljenosti torej ugotavljamo ta pojav, ki ga ne moremo omiliti niti s sodobnimi prostorskimi rešitvami, niti z drugačno organizacijsko shemo. To je le na videz nerazumljivo. Zavedati se namreč moramo, da nove metode in pristopi veliko močneje posegajo v vzgojiteljevo integriteto in za "mehko JAZ obrambo" porabi dosti več energije. Izgorevanje se odraža v pomanjkanju inventivnosti, tolerantnosti, volje do dela, v avtoritarnosti, rutinerstvu ali pasivnosti in celo v bolj ali manj odkritih odporih.

Disocialne motnje nastopajo v kombinaciji in so v porastu.

Povečuje se odvisnost od alkohola in ostalih drog.

Izstopa destruktivna upornost gojencev avtoriteti (verbalna in fizična agresivnost).

Dinamika med gojenci je pretežno konfliktna.

Fluktuacija delavcev je tolikšna, da resno ogroža izvajanje vzgojno izobraževalnih programov.

Ker ob opisani populaciji intenzivnejše skupinsko delo in individualizacija pristopov predstavljajo torej veliko psihofizično obremenitev strokovnih delavcev, smo z olajšanjem sprejeli odredbo o normativih in standardih za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami, ki jo je podpisal minister za šolstvo in šport in naj bi stopila v veljavo septembra letos.

Urednik
Lado Hočevar

AGRESIVNI OTROCI IN MLADOSTNIKI V SKUPINI

Tomaž Vec

Povzetek

V zadnjem obdobju se pojavlja pri nas vse več skupinskega dela, ki pa pogosto ne upošteva ali pa premalo eksplicitno poudarja posebnosti dela z agresivnimi otroki in mladostniki. Takšno delo lahko vodi v nerealnost pričakovanj, razočaranja, nestrokovnosti ali pa opustitev skupinskega pristopa. Ob še tako dobro usposobljenem terapevtu so ti otroci vseeno zelo "naporni", težko vodljivi, agresivni, razbijaški, provokativni, nekritični itd. Delo s skupinami mora zato upoštevati tako značilnosti posameznika, kot skupinsko-dinamične procese in motnje, tako, da mora biti prilagojeno zlasti po obliki in ne vsebinsko. Kljub temu, da takšnih skupin večinoma ne vodijo educirani terapevti, ob upoštevanju omejitev in možnosti, ki jih pristop nudi, vsekakor prihaja do cele palete terapevtskih elementov, ki jih s korektnim vodenjem skupin razvijamo. Za okolje moteči otroci in mladostniki so namreč v socialnem prostoru ogroženi predvsem zato, ker lahko svoje osnovne prihosocialne potrebe (po varnosti, sprejetosti, uspešnosti itd.) zadovoljujejo samo preko socialne interakcije, ki pa ostaja neustrezna predvsem tam, kjer agresivnost (ali kakšna drugačna oblika disocialnega funkcioniranja) ni zadovoljivo predelana in realno sprejeta.

Namen mojega prispevka je prikazati indikacije in kontraindikacije, omejitve in prednosti ter realno dosegljive cilje skupin, v katere so vključeni agresivni posamezniki, oziroma skupin, ki so namenjene izključno agresivnim otrokom in mladostnikom.

Izhodišča in značilnosti

V prispevku nameravam pojem "agresivno vedenje" enačiti z "agresivnostjo", razen kjer bo posebej drugače opredeljeno. Pri tem mi samo

vedenje pomeni zunanji odraz (nasilno, verbalno ali neverbalno spreminjanja drugih, njihovih norm, vrednot oziroma tistega kar posameznik percipira kot nesprejemljivo zanj) vseh vrst notranjih napetosti, zlasti občutij ogroženosti in jeze (ki jo Z. Milivojevič; 1993, str. 355 definira kot "občutje, ko subjekt ocenjuje da se dogodki neopravičeno ne odvijajo v skladu z njegovimi željami in, ko verjame, da je on dovolj močan, da to lahko spremeni", pri čemer jo je potrebno "ločevati od sovraštva ..., ki je povezano z destruktivnim vedenjem"). Pojem "agresivni otrok" pa bom uporabljal v skladu z Winemanom in Redlom, ki pravita: "To so otroci, ki delujejo na izraznem nivoju. Zanje se zdi, da eksternalizirajo svojo napetost v spopad z zunanjim svetom." (Redl F., Wineman D., 1984, str. 13/I).

Usmerjenost zgolj na agresivnost samo po sebi, izolirano iz konteksta ostalega življenja mladih pomeni, da smo si zadali za nalogo ukvarjanje s posledicami, simptomi. Na ta način v isti koš spravimo cel spekter možnih vzrokov za navzven enako vedenje, kar lahko deluje tako kot, če bi zdravnik ob vsaki bolečini - tako ob glavobolu kot ob zlomu roke - predpisal aspirin. Po drugi strani pa je "posameznikovo doživljanje dostopno drugim le prek njegovega vedenja, ki tvori osnovo za doživljanje in vedenje drugega." (T. Lamovec; 1987, str. 132). Ob tem, ko samo agresivnost jemljemo kot del doživljanja in emocionalne sfere, ju najpogosteje ne moremo ločevati v smislu vzroka in posledice. Na to opozarja tudi sistemska teorija ko postavlja vprašanje interpunkcije (po Watzlawicku značilna subjektivna začetna točka v verigi med seboj povezanih vzrokov in posledic) in ekvifinalnosti, ko je vprašanje vzroka in posledice nesmiselno, ker prvotna povezava pogosto ne obstaja več, vodi pa tak model mišljenja v vrednotenje, ugotavljanje, kdo je kriv in odgovoren za nastale nevzdržne razmere v družini, razredu, kdo je žrtev ... (po Bečaj; neobj. Lit 2).

Ob soočanju z agresivnim vedenjem je često samo poznavanje in odpravljanje predvidenega vzroka nezadostno. **Dejstvo je, da je motnja (ne le agresivno vedenje) često pri otroku zgolj najvidneje izražena. Njen vzrok pa se ne nahaja samo v posameznikovi psihodinamiki, ampak navadno eksistira in se vzdržuje v značilnih interakcijah otroka in mladostnika s skupino v kateri je nastal (najpogosteje družina) in celo v dinamiki vseh podsistemov, v katerih se mladostnik nahaja (vrstniki, šola, klubi ...).**

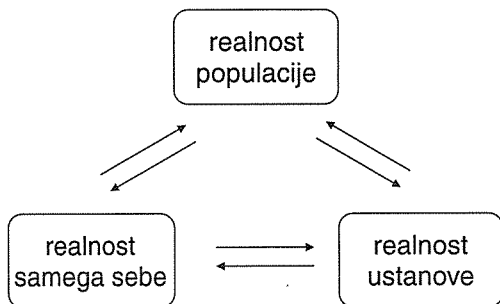
Sistemski model mišljenja ob tem ne ukinja iskanja bazičnih vzrokov v preteklosti in ne spodbija usmerjenosti v intrapsihične mehanizme, le aktualno situacijo in interakcije (predvsem v družini in šoli) postavlja v ospredje, ker so za samo odpravo motnje pogosto pomembnejše (po Bečaj; neobj., Lit. 2). Pomembno vprašanje, ki naj bi tudi usmerjalo naše delo je, kaj je potrebno narediti, preden je (terapevtski) dostop do vzroka agresivnosti sploh mogoč. S prehodom iz usmerjenosti z agresivnega posameznika na interpsihično področje pa se nam odpira nov problem, saj lahko govorimo o "specifični disfunkcionalnosti sistema, kajti poleg obravnavanega posameznika so v prostoru še drugi posamezniki, ki so z njim v značilnih komunikacijskih zvezah" (po Bečaj; neobj.).

Glede na to, da skupinsko delo, o katerem tu govorim ni terapevtsko v pravem pomenu besede, ker ga običajno ne opravlja educiran terapevt, se kot osnovne dileme postavljajo vprašanja o smiselnosti, možnostih in načinu, pomenu in ciljih tovrstnega vodenja agresivnih otrok in mladostnikov. Ko se sprašujemo ali obravnavati agresivnega posameznika v skupini ali ne, zastavljamo že samo izhodišče napačno. **Glede na to, da je agresivnost motnja predvsem kontaktnega področja, bi pravo vprašanje bilo: Na kakšen način delati v skupini?**

S posamezniki, za katere pa bi predvidevali, da bi se njihova osnovna motnja (posledica katere je lahko tudi agresivnost) v skupini lahko stopnjevala ali pogojevala dodatno disfunkcionalnost (npr. motnje govora, fizično nevarni, socialno fobični), bomo seveda sprva delali na individualnem nivoju. Kot opozarja tudi M. Tomori, psihoterapevtska skupina mladostnikov združuje mnoge elemente družine in skupine vrstnikov, ki sta zanje odločilnega pomena, zato bi morali biti ob tem pozorni na obliko skupinskega dela in na upoštevanje temeljnih pravil: izbrali bomo tisto metodo, ki jo poznamo in obvladamo, za vsakega posameznika je potrebno pretehtati indikacije ter zastaviti cilje, ki naj bodo realni (v skladnosti obravnavanega in izbrane metode), ob takšnem delu je potrebno imeti supervizijo (M. Tomori, 1982, str. 16-24).

Za uspešno delo s skupinami v katere so vključeni agresivni otroci, bo odločilnega pomena realnost zastavljenih ciljev, kar pomeni usmerjenost, ne k naši idealni viziji, ki je vsebovana v teminu terapija (v smislu "ko nekdo zaključi terapijo je ozdravljen") in je večinoma nedosegljiva, ampak usmerjenost v optimalne spremembe, se pravi v tiste delne posege, ki so glede na objektivne možnosti realno še

dosegljivi. Pri tem je potrebno upoštevati (Bečaj; neobj., po Aplin v: Group Work, A Guide for Teachers and Practitioners; 1977) "tri vrste medsebojno povezanih in tesno prepletenih realnosti":

V nadaljevanju si bomo ogledali ta tri področja oziroma nekatere njihove elemente, ki so se pri našem delu izkazali kot najpomembnejši in v najbolj neposredni povezanosti z realnostjo ciljev.

Orientacija, splošni cilji

Namesto doseganja delnih, etapnih, na določen podsistem omejenih ciljev, se poskusi hitrih in preobširnih sprememb končujejo z neuspehom in razočaranjem. Vzrok lahko najdemo v tem, da vsako spreminjanje trči na realnosti znotraj sistemov, npr. obstoječe norme, ki so zaradi svojega nastanka (internalizacija in potrjevanje s strani večine) zakoreninjene, stabilne, ponekod kar rigidne, s težnjo k homeostazi itd. (po Vec T.: 1992, str. 84-86). **Najučinkovitejše spremembe (tiste, ki bodo dejansko sprejemljive za posamezen podsistem) so možne torej le, kadar se uspemo izogniti občutjem ogroženosti in s tem polarizaciji ter še večji težnji po homeostazi, ohranitvi trenutnega stanja.**

Osnovni namen dela s skupinami ostaja predvsem v izboljšanju komunikacije in s tem medosebnih odnosov, s čimer imam v mislih bolj odprto, bolj neposredno, jasnejšo, ... komunikacijo, na vseh nivojih sistema (otrok : odrasli : vrstniki). Opozoriti velja, da je pogosto cilj skupinskega dela sama skupina, oziroma spodbujanje skupinskih procesov (kohezivnost, konformnost, način nastajanja norm, pravil in

ostalnih vedenjskih regulativov). Ob upoštevanju vseh teh mehanizmov in otrokovih osnovnih potreb, preko nudenja prijetnih izkušenj z vrstniki in odraslimi ter vzdrževanjem in zagotavljanjem ugodne klime, omogočamo torej vsakemu posameznemu otroku (po Bregant, 1987):

1. **Jasno orientacijo o sebi, vrstnikih, odraslih, o medsebojnih odnosih in zahtevah:** z verbalno in neverbalno komunikacijo in preko vzpostavljenih emocionalnih vezi predstavlja grupa ogledalo realnosti (s tem, ko posameznik išče in dobi povratno informacijo - feedback, kar je lastnost realitete). Tako otrok ali mladostnik lažje rešuje probleme, ki so vezani na odnos in kontakt z realnostjo in na - s tem neposredno povezane - kontrolne funkcije.
2. **Doživljanje pripadnosti in povezanosti s skupino, s tem, da se mu razvija potrebno zaupanje v ljudi,** saj so pri otrocih, ki so imeli izkušnje iz skupin za igranje, ugotovili (po Muellerju) več iskanja bližine, več in lažje vzpostavljanje komunikacij med vrstniki. D.L. Wendell imenuje to "boljša družabna usposobljenost", ki jo jaz vidim predvsem kot posledico občutij varnosti in neogroženosti otroka v skupini.
3. **Občutke sprejetosti,** katerih najvažnejši spremljevalec je po Gordonu (Gordon; 1991) otrokovo občutje, da je ljubljen. Vendar človek ne more biti siguren, da ga drugi sprejemajo, dokler mu tega na nek način ne pokažejo. Pomembno je zavedati se, da je to lahko na verbalni in na neverbalni način (včasih je, recimo, nevmešavanje v konflikte med otroki znak sprejemanja). Sprejemanje otroka ali mladostnika s strani odraslega, kar tudi daje občutek varnosti, vodi v transferno identifikacijo in s tem v lažje sprejemanje norm in vrednot socialnega okolja ter pravil vedenja in življenja.
4. **Doživljanje lastne uspešnosti** s tem, da se otroku nudi priložnosti in pomoč pri potrjevanju v raznih dejavnostih (tudi ali pa predvsem pri vzpostavljanju in vzdrževanju realitetno ustreznih vezi s socialnim okoljem). To povratno vpliva na občutke sprejetosti, pripadnosti, varnosti, ... Posamezniku je ob komunikaciji v skupini omogočeno soočenje z različnimi stališči, kar pomeni za njega širjenje možnosti izbora, potrebo po možnosti potrditve priznanja in upoštevanja ostalih članov skupine, ter s tem osnovo za oblikovanje samozaupanja.
5. **Zaščito pred zavajanjem in pretiranimi obremenitvami, tako da preprečimo ponovno doživljanje malodušnosti in pasivnosti** (to pa

seveda ne pomeni izolacijo in predstavitev otroka v t.i. "socialni vakuum"). Posebno pozornost velja nameniti sprožilnim situacijam in tistim vedenjskim regulativom, ki izvirajo iz šolskega obdobja in družinske zgodovine ter njene dinamike (t.i. vzorci soočanja in razreševanja neuspešnosti, ki se prenašajo s staršev, ostalih odraslih in vrstnikov na otroke).

6. **Postopno in sistematično privajanje zahtevam življenja in dela. S tem ni mišljeno le učenje kooperacije, kreativnosti in sprejemljivejšega vedenja, temveč to privajanje zajema tudi učenje socialne realnosti.** Ego se mora torej razviti preko nivojev svojega otroškega obdobja, pri čemer se fantazije, ki so vezane na osnovne potrebe in prepovedi, v grupi predelajo drugače (na kvalitativnem nivoju), kot v individualni terapiji. Ali kot pravita Redl in Wineman: "Če se ego konfrontira z življenjskimi situacijami in nalogami, ki so v kognitivnem in emocionalnem smislu lahko obvladane in so brez usodnih blokov ali problemov, s tem dobi oseba občutek moči, ki ima vlogo ojačevalnega učinka na podobne situacije v prihodnosti." (Redl F., Wineman D., 1984, str. 46).

Oblike, metode in vsebine

Pri skupinskem delu je pomembno upoštevati **splošna načela terapevtskih skupin**, kakor tudi samo **organizacijsko shemo**, pri čemer je metodo dela pogosto potrebno **prilagoditi danim možnostim** (čas, kraj, število, prihajanje, način včlanjevanja, sekundarne dobiti ...). Zgoraj naštetih globalnih cilji, ki so usmerjeni v skupinskodinamične procese in na vlogo vsakega posameznika znotraj tega, so pri skupinskem delu dosegljivi preko različnih metod:

- z interakcijskimi igrami, igrami iz t.i. mladinskih delvnic, Schwalbachovimi igrami (usmerjenost na socialno področje - starši, družina, samopodoba, vrstniki, verbalna in neverbalna komunikacija, spolnost, odnos do avtoritete ipd.),
- igranjem vlog, dramatiziranjem, lutkovnim gledališčem,
- ustvarjanjem na vseh izraznih področjih: risanje (svinčnik, kreda, pero), slikanje (od akvarelnih tehnik do dela z oljnimi barvami), kiparjenje (les, glina, papir, žica, žagovina, plastelin), žganje v les, pisanje, petje, igranje na glasbene instrumente itd.,

- prirejanjem družabnih aktivnosti (planinarjenje, ustanovitev kluba, disca, udeležba na športnih prireditvah, taborjenje, kolesarjenje, izleti),
- s korekcijskimi vajami za tiste, pri katerih so prisotne bralno-napisovalne težave, olajšamo učenje z učno pomočjo, kjer je šibek, pomagamo pri razvijanju učno-delovnih navad in učenju njemu ustrežnejših tehnik učenja,
- z načrtnim odkrivanjem, razvijanjem, vzpodbujanjem in oblikovanjem interesov (z omogočanjem uveljavljanja tam, kjer se lahko potrjuje),
- z informiranjem, kjer lahko s skupino dosežemo dodaten učinek, večjo sprejemljivost informacij kot pri individualnih razgovorih (stališča, presodki), npr. o poklicih, klubih, možnostih zaposlitve ...,
- z vodenjem usmerjenih razgovorov, kjer vidim veliko možnosti za pre-delovanje in razreševanje konfliktov in vsakovrstnih težav s katerimi se srečujejo vsi otroci in mladostniki (npr. spolnost in vprašanja vezana na to področje, odnosi z odraslimi in vrstniki, med spoloma, odnos do samega sebe, poklicno svetovanje ...), za pomoč pri učenju ustrežnejšega načina komuniciranja (tudi, ali predvsem z našim lastnim načinom komunikacije z njim), za omogočanje učenja konstruktivnejšega reševanja konfliktov, nudenje opore ter za to, da mu pomagamo na drugačen način pogledati v pretekle dogodke in doživljanje.

S pomočjo metod navadno opredeljujemo instrumentalne cilje, kar pomeni, da kljub prepletenosti obojega, načeloma ločujemo "grupo kot cilj" od "grupe kot sredstva za doseganje določenih ciljev" (po N. Havelka; 1988, str. 57-61). **Vsebine skupinskega dela bodo, predvsem na začetku, usmerjene v diagnostiko oziroma v oblikovanje izhodišč in okvirov realno dosegljivega. Tako glede posameznega otroka kot z aspekta skupine je potrebno namreč sprva določiti objektivne (optimalne) možnosti in smernice za nadljnje delo.**

Plan dejavnosti

Kot pravi Bečaj je "vodenje ustvarjanje pogojev, v katerih bo skupina lahko nekaj naredila, uvidela, razumela ipd." (Bečaj, neobj., Lit. 2). **Aktivnost mora biti prilagojena populaciji (otrokom in mladostnikom), s katero bomo delali. Slabo poznavanje značilnosti agresivnosti, povezano s pritiski okolja in težnjo po zdravorazumskem reševanju problemov navadno vodi v postavljanje previsokih ciljev. Ker otrok**

zastavljenih ciljev ne dosega, se jačajo občutja neuspešnosti tako pri mladostniku kot pri strokovnjaku, ki naj bi mu pomagal. Ta občutja nadalje vodijo v krepitev negativnega kontratransfera, zaradi česar so ogroženi tudi še dosegljivi cilji, kar ima za nadjljno posledico krepitev nezadovoljstva, nemotiviranosti za učenje, slabše samopodobe ter občutij neuspešnosti in neadekvatnosti, kar se pogosto izraža z agresivnim vedenjem.

Vsekakor kaže upoštevati tiste vidike realnosti, o katerih govori Aplin (po Bečaj; neobj.), in ki se nanašajo bolj na ustvarjanje sistemskih pogojev, ki morajo biti dogovorjeni, preden sploh pričnemo z neko aktivnostjo. V nadaljevanju bom poskušal prikazati zlasti tista praktična izhodišča, realnosti, ki se jih moramo zavedati preden stopimo v prostor, kjer bodo potekale aktivnosti in ki so predpogoj uspešnega vodenja.

REALNOST VODENJA, pri čemer moramo upoštevati predvsem:

1. **Princip realnosti sloni na odraslem**, torej je na njem, da vsaj v prvi fazi presoja, kakšno vedenje, komu, ob kakšnih situacijah in pogojih dopuščati.
2. **Pravila in okvirji naj bodo postavljeni čimbolj jasno, takoj na začetku in naj jih bo čim manj** (celi listi, kaj je dovoljeno in kaj ne, povzročajo anksioznost, hkrati pa kar navajajo na iskanje "lukenj" v prepovedih). Načelo "dovoljeno je vse, kar ne bomo sproti prepovedali, je zaradi neoprijemljivosti tudi ogrožujoče in povzroča preizkušanje mej (vedenje se stopnjuje, dokler ne sledi postavljanje omejitev s strani odraslega - kar pomeni otroku možnost orientacije). Kjer je možno, poskušajmo vključevati "neosebno kontrolo" (Redl F., Wineman D., 1984, str. 37). Upoštevanje pravil je za otroka lažje, če so razumljiva sama po sebi, splošno znana in sprejemljiva (npr. slepa miš mora imeti pokrite oči).
3. **Določeno mero agresivnega vedenja je potrebno tudi dopuščati. Z večjimi pritiski ko se bomo lotili problematike agresije, več je bomo tudi izzvali** (če ne takoj, pa se bo morda pokazala pri kasnejših dejavnostih; zaradi česar lahko izgubimo izpred oči povezavo pritiski - občutja ogroženosti - vedenje). Najtežje pri delu z agresivnimi je presojati, katero vedenje je "manipulativnega značaja", katero pa posledica regresa. Pogosto je namreč vedenje preplet obeh mehanizmov, zato je potrebna pri vodenju velika fleksibilnost. Vsekakor se moramo **izogibati vrednotenju, moraliziranju, ocenjevanju v**

smislu "dobro, slabo, nemogoče" ipd. Zlasti v začetku kaže dopuščati oziroma ignorirati preklinjanje, zmerjanje odraslega in druge oblike verbalne agresije.

4. Kot pravita Redl in Wineman: "Če ... na regresijo reagiramo z odklanjanjem in kaznovanjem, smo s tem zamudili terapevtske možnosti (Redl F., Wineman D., 1984, str. 17/II). Ker nam je cilj postopno privajanje čedalje večjim zahtevam in pritiskom ter učenje na sprejemljiv način izražati čustva, moramo **dopuščati napake in drugačnosti** (tako kot otroka, ki že shodi, pogosto še pade, zaradi tega ne bomo kaznovali).
5. **Praktično je imeti na zalogi nekaj dejavnosti, s katerimi lahko pojav agresivnega vedenja preusmerimo ali pa poskušamo izpeljati na konstruktivnejši način** (npr. fizično agresivnost lahko uporabimo v igri "borba v ringu" z natančno določenimi pravili).
6. **Več časa kot ga bomo namenili za razreševanje določenim težavam in komunikaciji nasploh, manjši bo pojav agresivnega vedenja.** "Čas in komunikacija sta najpomembnejša nasprotnika destruktivnim konfliktom". (Donouhue W.A., Kolt R.; 1992, str. 80). (npr.: Na soudeleženca skupine se skoraj ne da biti jezen cel dan zaradi strganega lista, zlasti še, če se morata sporazumeti, kako bosta skupaj naredila plakat).
7. **Aktivnosti naj bodo usklajene**, ker neka aktivnost ne preneha s samim prenehanjem izvajanja, ampak le počasi izzveneva, zato morajo biti skrbno izbrane, s pravilnim zaporedjem, trajanjem itd.
8. **Agresivni odziv na odraslega največkrat ni usmerjen dejansko na njega, ampak na vse tisto, kar odrasli simbolizira otroku.** Kot pravita Redl in Wineman se otroci "v bistvu spopadajo z odraslimi kot predstavniki *tega sveta*." in kasneje opozorita tudi na možnost agresivnega odziva zaradi "strahu pred ljubeznijo". (Redl F., Wineman D., 1984, str. 88). Seveda pa, kot priporočajo številni avtorji (Donouhue, Kolt, Gordon, Speck) se tudi odrasli v svoji komunikaciji in dajanju sporočil otroku ne sme usmerjati na osebo, ampak na vedenje (torej ne: "Ti boš moral nehati vpiti!", ali celo "Ti si navadna sraka!", ampak "Moti me, če si preglasen, ker potem ne slišim kaj mi govorijo ostali.").
9. **Temeljni cilj dela z agresivnimi otroki in mladostniki bo vzpostavitve in ohranjanje kontakta.** Ne poskušajmo pa komaj vzpostavljenega kontakta uporabiti za doseg nekih drugih ciljev (npr.:

"Sedaj ko sva pa že prava prijatelja pa se res ne boš več tepel!" (Ne pričakujmo preveč, kajti srečanja, ki so navadno enkrat tedensko po eno uro, otrok ne spremenijo. Kadar vodimo skupino agresivnih otrok je večinoma popolnoma dovolj, če si za cilj zastavimo to, da prijetno (tako za otroke kot za nas) preživimo uro skupaj.

Realnost ustanove; prostorsko/materialni elementi

Urejenost in opremljenost prostora mora upoštevati načela čim-manjšega zavajanja (žoga v sobi kar vabi da bi jo brcnili, ne glede na stekla, luči ...) kar pomeni, da je potrebno:

- Predvidevati možno vedenje glede na populacijo (npr. acting out ob delu s hiperkinetičnimi otroki).
- Odstraniti pred pričetkom dela stvari, ki se hitro pokvarijo, zlomijo, razbijejo (gramofoni, stekleni predmeti).
- Stvari s katerimi lahko posameznik poškoduje druge (noži, škarje, kladivo, palice) ravno tako odstranjujemo, dokler ne presodimo, da jih bodo vsi v skupini uporabljali v prave namene.
- Uporabljati ustrezen material; pohištvo naj bi bilo "vzdržljivo", iz masivnejšega lesa, da ga lahko uporabljamo tudi za tisto, čemur ni prvotno namenjeno.

Oprema prostora je pomembna ne le zaradi možnosti poškodb udeležencev in materiala, ampak tudi zaradi same kvalitete komuniciranja z otroki. Če je veliko elementov, na katere je potrebno opozarjati, potem komunikacija poteka predvsem na nivoju opozarjanja, prepovedovanja, opominjanja, od koder pa je le še korak do groženj in kaznovanja (npr. "Če ne boš nehal metati šahovskih figur v ostale boš moral zapustiti prostor!").

Prav tako je pomembna predhodna priprava in vnos potrebnih stvari v prostor, kar omogoča da po eni strani že sam razstavljen material otroke spodbudi k določeni dejavnosti (npr. k sestavljanju iz kock), po drugi strani pa ne izgubljam časa in ne "postavljamo na preizkušnjo" potrpežljivosti in frustracijske tolerance otrok v času pripravljanja (npr. ob razporejanju stolov, umikanju nepotrebnih stvari, ...).

Realnost posameznikov in skupine

Je eden najpomembnejših nivojev, iz katerega izhajajo zakonitosti, brez katerih bi bilo delo z agresivnimi v skupini nemogoče. Pozorni moramo biti na:

1. **Nivo zrelosti in interesov otrok** (uporabljamo temu primerne aktivnosti, kot so: gnilo jajce, kvizi, pogovori o spolnosti), ali kot pravi Praper: "Otrokova igra se spreminja z njegovim razvojem. ... otrok izbira igre, ki so naravnane na naravo njegovih nagonskih impulzov in naravo osnovnih potreb (na stanje ID-a), na drugi strani pa tudi tiste, ki podpirajo razvojne korake v strukturiranju njegovega EGA." (P. Praper; 1992, str. 176) ali kot pravi drugje: "Ne priti v nasprotje z otrokovo lastno igro in iniciativo." (P. Praper; 1992, str. 185).
2. **Nivo motnje pri posamezniku in skupini kot celoti oziroma raven skupinske dinamike** (homogenost, stopnja zaupnosti, varnosti ...). Velika verjetnost je, da bodo preveč razkrivajoče razgovore v prvih srečanjih sabotirali; npr. razgovor o samozadovoljevanju, zelo verjetno je tudi, da otrok, ki je bil zlorabljan, če bomo to temo načeli prekmalu, v skupino ne bo več prihajal.
3. **Postopnost tako v smislu čedalje večjih zahtev iz srečanja v srečanje kot v vsakem posameznem srečanju.** "Šele ko otrok zadovolji potrebe po varnosti in ljubezni adekvatno (tako v družini kot v krogu vrstnikov), se bo orientiral na zadovoljevanje "višjih" in zrelejših motivov (uspešnost, status, pripadnost skupini), medtem ko bo tisti, pri katerem te potrebe niso zadovoljene, kazal znake stagnacije (nezaiteresiranosti za delo, ravnodušnost do drugih, izolacijo) ali celo regresije (bizarne in nesocialne kompenzacije, prisilno sanjarjenje, submisivnost, agresivnost)." pravi Havelka (N. Havelka; 1986, str. 63). Dejavnost naj bi torej bila usmerjena od enostavnosti h kompleksnosti, od konkretosti k abstraktnosti, od manj zahtevnih k bolj, od bolj individualno usmerjenih k tistim, ki zahtevajo večje sodelovanje, od sproščujočih k razkrivajočim, od neogrožujočih k bolj intimnim ipd.
4. **Koliko časa naj neka dejavnost traja,** koliko časa so zmožni koncentracije, sedenja pri miru, poslušati; pogosto jih ne zanima niti poizkusiti ali pa bi kakšno aktivnost po principih nalezljivosti in sopogojevanja stopnjevali do izgube kontrole.

5. **Trenutnemu razpoloženju** (po pouku naj bi bila aktivnost bolj sproščujoča, z več gibanja, možnosti kričanja ...)
6. **Predhodne znake in zamenja možne agresije, da lahko preusmerimo dogajanje na neko drugo področje preden pride do nekontroliranega izbruha** (npr. tekmovalne situacije, ki sprožajo občutja nekonkurenčnosti pri nekaterih otrocih lahko delno preusmerimo z manjšanjem pomena zmage (npr. pri športu ne štejemo pik ampak poudarjamo vrednost treninga - da bomo boljši).
7. **Aktualni situaciji** (kljub dobro pripravljenemu planu je potrebno slediti trenutno aktualnim stvarim (če v razgovoru pričnejo otroci govoriti npr. o svojih izkušnjah s krajami namesto o planiranem razgovoru o družini).
8. **Izkoriščanje pobud, ki prihajajo od otrok**, saj to večinoma pomeni po eni strani večji motivacijo za aktivnost, po drugi pa spodbujanje lastne aktivnosti oziroma razvijanje in sprejemanje interesov.
9. **Zlasti pomembno načelo, da ima problem prednost** (pogovor o dogodku, ki se je malo pred tem zgodil pri pouku ali v skupini...), **če problema ne rešujemo sproti, zaradi persistiranja tako ali drugače onemogoča ali moti nadaljevanje načrtovane aktivnosti.**
10. **Verbalne tehnike se pogosto kažejo pri agresivnih otrocih - posebej pri mlajših kot neustrezne oziroma nesprejemljive in je veliko bolje uporabljati družabne igre, pa tudi razne druge oblike zabave, kot so plesi, izleti, krožki ipd., za dosego istih ciljev.**
11. **Poskusiti jih pritegniti k načrtovanju aktivnosti** - sprva le glede drobnih stvari; njihovo načrtovanje je namreč močno odvisno od trenutnih želja, impulzivno. Potrebno je, kot pravita Redl in Wineman upoštevati pomen skupnega doživetja (doživljanjska pedagogika), simbolov (priponke, zastave), poudarjanja skupinskosti (mi, naša skupina, ...) Redl F., Wineman D., 1984, str. 22/II).
12. **Analiza naj bo sprva bolj površna, manj ogrožujoča** (npr. "Prejšnjič je bilo pa res v redu!" ali pa "Kakšna pa se vam je zdela tista igra na začetku?" **Nikakor ne smemo analize uporabljati, kadar se ni odvijalo vse po naših načrtih in pričakovanjih, oziroma, kadar je šlo kaj narobe, temveč raje nasprotno poudarjajmo, kaj se je pozitivnega, lepega, prijetnega dogajalo!**

Namen tega prispevka je bil opozoriti na nekatere zakonitosti in posebnosti dela z agresivnimi otroki in mladostniki v skupini, ki sem jih

sam pri svojem delu doživljal kot pomembne. Vsekakor pa obstaja še ogromno načinov, tehnik in zvijač za bolj uspešno delo s to populacijo. **Škoda je, da tem otrokom pogosto ne omogočamo takšnih, skupinskih izkušenj zgolj zaradi njihovega, za okolje motečega vedenja. Ne glede na to, da v nas ob skupinskem delu agresivni posamezniki vzbujajo neprijetne občutke nemoči, jeze, razočaranja, obupa, pa to ne bi smelo biti opravičilo, da opuščamo strokoven pristop ravno za tiste, ki so tega najbolj potrebni.**

Literatura:

- Bečaj, J. (1991). Dve funkciji socialne interakcije. Delovna kopija doktorata. Neobjavljeno.
- Bečaj, J. skupinska dinamika v osnovni šoli. Neobjavljeno.
- Bečaj, J. (1986). Potrebe in možnosti posebne obravnave otrok v OŠ. V Drugačnost otrok v šoli, Zbornik posvetovanja v Cankarjevem domu, Ljubljana, Svetovalni center, 22-38.
- Bečaj, J. (1984). Sodelovanje s starši obravnavanih otrok v vzgojnih zavodih. Ljubljana, V Ptički brez gnezda, št. 20, 123-131.
- Bečaj, J. (1985). Izjemen otrok v osnovni šoli. Vzgoja in izobraževanje, št. 2, Ljubljana.
- Bregant, L. (1987). Disocialnost pri otrocih in mladostnikih. V Psihoterapija 15. Ljubljana, MF.
- Brocher, T. (1972). Skupinska dinamika. Ljubljana, DZS.
- Corey, G., Corey, M. S., Callanan, P. & Russell, J.M. (1992). Group Techniques. Pacific Grove, Brooks/Cole Publishing Company.
- Donohue, W.A., Kolt, R. (1992). Managing Interpersonal Conflict, London, Sage Publications.
- Dragastin, S.E. Elder G.H. (1975). Adolescence in the life cycle. New York, J. Wiley & Sons.
- Gordon, T. (1991). Družinski pogovori, Ljubljana, Svetovalni center.
- Gordon, T. (1989). Trening večje učinkovitosti za učitelje. Ljubljana. Svetovalni center.
- Havelka, N. (1988). Psihološke osnove grupnog rada. Beograd. Naučna knjiga.
- Hughes, N.J. (1988). Cognitive Behavior Therapy with Children in Schools. Oxford, Pergamon Press.

- Lamovec, T., Rojnik, A. (1978). Agresivnost. Ljubljana, DDU Univerzum.
- Milivojevič, Z. (1993). Psihoterapija i razumevanje emocija. Novi Sad, Prometej.
- Praper, P. (1992). Tako majhen pa že nervozen?! Ljubljana, Educa.
- Redel, F., Wineman, D. (1980). Agresivni otrok, Ljubljana, Svetovalni center.
- Richter, H.E. (1971). Eltern, Kind und Neuroze, Stuttgart, Gesamtherstellung Clausen & Bosse.
- Rosenberg, J. (1987). Manual for play group therapy for children with socialized conduct disorders. New York, Research project.
- Speck, D. (1990). Kommunikationstraining für den Alltag. Dusseldorf, Econ.
- Selvini, Palazzoli M. in drugi (1987). Paradoxon und Gegenparadoxon. Stuttgart, Klett-Cotta.
- Tadič, N. (1984). Psihoterapija dece i omladine. Beograd, Naučna knjiga.
- Vec, T. (1992). sistemsko-psihodinamični pogled na etiologijo disocialnosti. V Psihološka obzorja 1 (1), Ljubljana.
- Žmuc-Tomori, M. (1982). Skupinsko delo z mladostniki, Pedopsihiatrija 4, 15-25, Ljubljana
- Žmuc-Tomori, M. (1982). Psihodinamsko orientirana mala skupina mladostnikov. Pedopsihiatrija 4, 51-57. Ljubljana.

SOCIALIZACIJA, VRSTNIKI, PRIJATELJI IN OSEBNOSTNO-VEDENJSKO MOTENI OTROCI

Marica Horvat

Premnogi starši, učitelji in vzgojitelji niso dovolj ali sploh nič poučeni o socializaciji otrok in vplivu drugih nanjo, zato napak sodijo. Mnogokrat označijo slabo ali nesocializiranega otroka za "huligana". V takšnem prepričanju na otroka pritiskajo in ga kmalu potisnejo v začaran krog. Tak otrok se pogosto znajde pri nas, v vzgojnem zavodu. Ob tem pa se poraja vprašanje ali so vzgojna skupina, vrstniki in prijateljstva, ki jih tukaj sklepa, primerna za resocializacijo pomanjkljivo socializiranega otroka?

Človek je takoj po rojstvu odvisen od ljudi. Postati mora sposoben živeti z njimi, se jim prilagajati. Kako bo kos zapletenim življenjskim situacijam, je tudi odvisno od razvoja socialnih sposobnosti - socializacije. Na ta proces pa vpliva več agensov. Opredelili bomo samo enega izmed njih - vrstnike, prijatelje. Odnosi med vrstniki pomagajo pri razvoju socialnih sposobnosti. Če se le-ti razvijajo na neadekvaten način, v neustreznih pogojih, ne zagotavljajo zadovoljevanje otrokovih potreb. Prihaja do motenj na emocionalnem področju, kar ima pogosto za posledico tudi vedenjsko motenost. Omogočanje in pomoč pri navezovanju prijateljskih stikov pa je naloga vseh nas, ki se ukvarjamo z mladim človekom.

- *Zvest prijatelj je zdravilo življenja*
(Ecclesiasticus)
- *Edini način, kako dobiti in imeti prijatelja je, da je človek prijatelj.*
(Ralph Waldo Emerson)

Prijatelji, vrstniki in njihov vpliv na socializacijo

- *Prijatelj? Ali je, to je tisti, ki me pokliče, kadar kaj potrebuje ali kadar mu je hudo. No ja, prijatelj je tisti, ki mi prisluhne in zastavi dobro besedo zame. Tisti, ki mu lahko zaupam in se z njim od srca nasmejim. Tisti, pred katerim me ni sram. Prijatelj je samo moj prijatelj (anonimni avtor).*

Imeti prijatelja je pomembni socialni dosežek, indikator socialne kompetentnosti in znak dobrega mentalnega zdravja. Čeprav so ti odnosi dokaj krhki, pa so emocionalne izkušnje intelektualna recipročnost in socialni doživljaji zelo intenzivni in pomembni za razvoj otroka.

Na kaj pravzaprav vplivajo otroška prijateljstva?

Pomagajo:

- pri razvoju splošnih socialnih sposobnosti, kulturnih vredot;
- pomagajo otroku pri rednem dojetanju samega sebe v primerjavi z drugimi;
- pomagajo pri osvajanju norm vedenja;
- naučijo se deliti interese, se jim podrejati;
- izmenjujejo informacije in občutke, gradijo in ohranjajo medsebojni zaupanje;
- razvijajo koncept sodelovanja, vzajemnega spoštovanja in upoštevanja ter omogočajo večjo interpersonalno senzitivnost.

Piaget (Krnjajič, 1990) postavlja hipotezo, da orientacija otrok k moralnim vprašanjem kaže strukturo najpomembnejših socialnih odnosov. Za otroka so pomembni odnosi z odraslimi oziroma starši, vendar je ta odnos asimetričen (unilateralen).

Gradi se na razumevanju razlogov za pravila odraslih. Pravila interakcije niso skupna, vsiljena so s strani staršev.

Nasprotno, pa pri odnosih z vrstniki prihaja do vzajemnosti, recipročnosti. Vrstniki skupno izoblikujejo pravila interakcije. Izmenujejo ideje in pričnejo razumevati razloge in pojasnila drugih otrok. Vrstniki skupno izoblikujejo pravila interakcije. V prvih šolskih letih otroci niso senzitivni za personalne vrednosti vrstnikov. Šele v rani adosescenci prenehajo tekmovali s svojimi prijatelji in se pričnejo zanimati za potrebe in intimne probleme. V tem obdobju, v okviru prijateljstva, posamezniki smatrajo, da

so lahko v resnici to, kar so, da jih bo prijatelj razumel (Siegfried, Keller, 1988). Sullivan smatra ta odnos kot pojav prve ljubezni otroka. Brez prijateljev je zmanjšana točnost lastne percepcije in samospoštovanja. Zmanjšana interpersonalna senzitivnost pa pomeni zmanjšani uvid v probleme in nekontinuiranost senzitivnosti v poznejših periodah življenja (Krnjajič, 1990). Principi vedenja, pridobljeni v prijateljstvu se prenašajo tudi na druge odnose. Kvaliteta in kvantiteta odnosov med vrstniki bosta imela pomembno vlogo v poznejšem življenju. O otroškem prijateljstvu govori tudi Nilakapor Stanulovič v svoji knjigi Na putu odrastlosti. Osnovna naloga prijateljev, pravi, je zadovoljevanje emocionalnih potreb po sprejemanju, podpori in pomoči. Ta potreba je prisotna že pri majhnem otroku.

Prijatelj posluša, razume in s tem pomaga, ko nastopi frustracija. Omogoča pa tudi svobodno ekspresijo čustev, anksioznosti. Otrok prihaja do uvida, da imajo tudi drugi podobne strahove, negotovosti in upanja. V the prijateljskih kontaktih se otrok uči modificirati lastno vedenje, uči se spoštovati tuje mišljenje, uči se spoštovanja razlik v osebnosti. Prav ta sposobnost sprejemanja prijatelja kot svojevrstne osebnosti je pomembna za razumevanje in reševanja konfliktov v interpersonalnih odnosih. Prav tega pa MVO populaciji močno manjka oziroma si v kontaktu z vrstniki ni uspela osvojiti. Konflikte rešuje nekonstruktivno, z verbalno ali fizično agresijo.

- *Najlepša prijateljstva ponavadi nastajajo, ko odraščamo. Takrat je potreba po druženju največja in telefonski pogovori najdaljši. (anonimni avtor).*

La Gaipa meni, da je potreben vsaj eden bližnji prijatelj, da bi nekdo razvil pozitivno socialno vedenje. Nerazvite socialne sposobnosti pa so v korelaciji s problemom vedenja. Rolf in sodelavci so ugotovili povezanost nesprejetosti med vrstniki in delinkventnostjo (Krnjajič, 1990). Čeprav je za disocialnost več vzrokov, pa je pogosto osnova tudi v neosvojenih socialnih sposobnostih, ki jih otrok ni uspel ali zmoget osvojiti.

Osebnostno-vedenjsko moteni otrok najpogosteje izhaja iz subkulturnega okolja, kjer si je razvil slabe, neadekvatne socialne sposobnosti. Takšen delno socializiran otrok, pogosto naleti na nesprejetost in odpor v šoli. Možnosti za uspešnejšo socializacijo so zaradi okrnjenih odnosov z

vrstniki in učitelji male. Znajde se v vzgojnem zavodu, kjer med sebi enakimi uspeva le z določenim načinom funkcioniranja.

- *Ostani sam, če si izbral prijatelja, ga sprejmi takšnega kot je.*
(Bahar Ihn Burd)

Kako se med sabo privlačimo ali odbijamo? Zakaj si izbral tega prijatelja? O tem govori več teorij. Tudi MVO populacija si ga izbira tako. Le možnost izbire je manjša.

Teorije interpersonalne privlačnosti

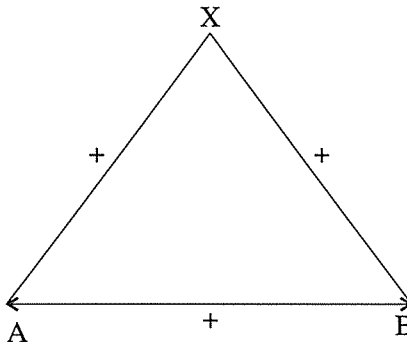
Teorija podobnosti

Osebe bodo bolj naklonjene druga drugi, čim večja bo podobnost stališč, vrednot in oseb potez, pomembnih za vsakdanje življenje.

Pri teh osebah bo prišlo do interakcije ali komunikacije. Po Newcombu (Lavrnja, 1983) je osnovna funkcija te komunikacije, da omogoči istočasno orientiranost ene osebe (A) k drugi (B), hkrati pa tudi k objektu komuniciranja (X). Najenostavnejši primer takšne komunikacije je, ko ena oseba (A) prenese informacijo drugi osebi (B) o nečem (X), Konstituira se A-B-X sistem.

Grafično prikažemo ta odnos v obliki trikotnika, s pozitivnimi ali negativnimi oznakami, ki označujejo naravo odnosov med elementi A-B-X sistema.

Npr. Učenci Ana (A) in Eva (B) in njuno stališče do šole (X).

Ana (A) in Eva (B) se privlačita. Obe radi gresta v šolo (X). Znotraj tega A-B-X sistema se pojavljajo sile s težnjo po simetriji, ki bi vzpostavila ravnotežje v odnosu diad.

Če dva prijatelja nimata podobnih stališč o nečem tretjem (ali o tretji osebi) bo njuno prijateljstvo pod pritiskom. Ta pritisk ju bo prisilil, da bosta vzpostavila ravnotežje z razvijanjem podobnih stališč, vrednot o tretji osebi ali s prenehanjem prijateljstva (Krnjajič, 1990).

Teorija komplementarnih potreb

Nasproti Newcombovi teoriji je Winchova teorija komplementarnih potreb, ki poudarja razlike kot osnovo za interpersonalno privlačnost. Winch je svojo teorijo preveril v kontekstu izbiranja zakonskega partnerja. Čeprav je to specifična situacija, se lahko teorija razširi na druge diadične odnose (nastanek klik, formiranje delovnih skupin ...).

Osnovna hipoteza te teorije je, da individuum išče takšno osebo, ki daje največ upanja, da bo zadovoljila njegove potrebe. Maksimalno zadovoljevanje teh potreb bo takrat, ko imata dve osebi različno ali komplementarno strukturo potreb. (Gahagan, 1978).

Na primer:

Oseba A ima visoko potrebo, da se vede zaščitniško. Ta oseba A bo privlačna za osebo B, ki ima visoko potrebo po zaščiti v skupini gojencev hlapci: gospodarji oz. dominantne potrebe: potrebe po odvisnosti. Pod pojmom "potreba" Winch razume nagon usmerjen k cilju (Krnjajič, 1990).

Teorija izmenjave

S to teorijo so se ukvarjali in raziskovali Thibaut in Kelley, Homans in Blau. Vsi so prišli do podobnih formulacij. Ta teorija je zasnovana na štirih osnovnih pojmi:

- nagrada ali korist
- škoda ali izguba
- izhod ali posledica
- nivo primerjanja, pričakovanja.

Pod pojmom "nagrada" razumejo radosti, satisfakcije, ki jih posameznik doživlja v interakciji. Z reduciranjem nagona ali z zadovoljevanjem potreb se konstituira nagrada. Pod pojmom "škoda ali izguba" se razumejo vsi faktorji, ki inhibitorno delujejo na neko vedenje. To je vsaka neprijetnost, odrekanje, nezadovoljevanje potreb v interakciji.

"Izhodi ali posledice" pa se kažejo v okviru dobljenih nagrad in škod. Tako je lahko v nekem slučaju male nagrade pa velike škode posledica interakcije negativna. Tak je primer Radovana in Cafu v vzgojni skupini. Zaradi male nagrade (cigarete) je bil Radovan pripravljen biti prijatelj Cafu in mu služiti. Moral je prinašati denar od doma, hoditi po cigarete in opravljati fizična dela. Sčasoma se je Cafu Radovan (zaradi hlapčevanja) tako zagnusil, da ga je vse bolj maltretiral. Posledica je bila beg Radovana in osamitev (velika škoda).

Pri vrednotenju izhodov interakcije se pojavlja potreba po kriteriju, s pomočjo katerega lahko ocenjujemo sprejemljivost izhodov. Ta kriterij: "nivo primerjanja, pričakovanja" pomaga osebam interpersonalnega odnosa, da ocenijo atraktivnost odnosa ali v kakšni meri je ta atraktivnost zadovoljujoča. S pomočjo tega kriterija osebe ocenjujejo nagrade in škode nekega odnosa s tistim, kar one mislijo, da zaslužijo. Odnos bodo prekinili ali ga ne bodo začeli, če je izhod ocenjen izpod nivoja pričakovanja (Krnjajič 1990). S to teorijo lahko razlagamo izolacijo vedenjsko neprilagojenih oseb. S svojim vedenjem (agresivnostjo, intravertiranostjo) so neprijetni za skupino in zato jih skupina izloči.

- *Pravega prijatelja spoznaš v nesreči.*
(Marcus Tubins Cicero)
- *Izgubila sem prijatelja, nekatere zaradi smrti ... druge preprosto zato, ker niso znali prečkati ceste.*
(Virginia Woolf)

Za ilustracijo sem primerjala pojmovanje prijateljstva med osebnostno-vedenjsko moteno (MVO) populacijo otrok in normalno. Moja hipoteza je, da se pojmovanje prijateljstva med tema dvema populacijama razlikuje.

Izbira vzorca

Vzorec je vzet izmed učencev osnovne šole VIZ Veržej.

Grupirani sta dve skupini:

- a) učenci šestega, sedmega in deset učencev petega razreda normalne populacije. (Starost 11-13 let). Vseh je bilo 50.
- b) učenci z MVO in sicer vsi, ki so bili ta dan v VZ. Sedem jih je bilo iz petega razreda, šest iz osmega, preostali so bili iz šestega in sedmega razreda. (Starost od 11 do 14 let). Tudi tej je bilo 50.

Izbor informacij:

Obe skupini otrok sta pisali na temo: Moj prijatelj. Pri tem jima je bilo povedano, da bo sestavek nepodpisan in bo odraz njihove predstave prijateljstva. Priloga 1 je predstava prijateljstva otroka normalne populacije.

Priloga 2 je v sliki in besedi predstava pojmovanja prijateljstva otroka z MVO.

Interpretacija podatkov

- a) Lastnosti, ki si jih MVO populaciji želi pri svojih prijateljih.

Napisali so petindvajset lastnosti. Najbolj cenijo prijatelja, ki je dober po srcu in duši (40%), ki jim pomaga v težavah in je zaupljiv (26,7%). Želijo si, da bi imel dovolj denarja, predvsem za cigarete in pijačo (23%). Njihov prijatelj mora biti močan, da jih bo branil (16,7%). Cenijo še, vendar v manjši meri, poštenost in zasvojenost s cigaretami, ter prijačo (13,5%). Sledijo si avanturizem, športnost, tovarišstvo, prijaznost, zanesljivost, spoštljivost, šaljivost, družabnost.

- b) Lastnosti, ki si jih otroci normalne populacije želijo pri svojih prijateljih.

Več kot polovica (60%) si želi, da je njihov prijatelj dober po srcu in duši. Druga zaželjena lastnost je prijaznost (36,7%). Zahtevajo, da je njihov prijatelj spoštljiv, lepega vedenja (33,3%) in da pomaga ter je zaupljiv (30%). Cenijo prijatelja za igro (20%), pridnost in skromnost. Sledijo si lepa zunanost, zanesljivost, nasmejanost, razigranost, skromnost, šaljivost.

- c) Primerjava zaželenih lastnosti prijateljev otrok MVO in normalne populacije.

Obe skupini sta si enotni, da mora biti njihov prijatelj dober po srcu in duši. Ta enotnost je večja pri normalni populaciji otrok.

Zaželeno je, da jim prijatelj pomaga v težavah (26,7%, 30%) in je zaupljiv. Te tri lastnosti cenijo oboji. Pri nadaljnji izbiri lastnosti prijateljev pa se skupini razhajata. pri MVO populaciji visoko karelijajo "negativne" lastnosti: moč, denar, kajenje in alkohol. Pri normalni populaciji otrok te stvari nimajo nobene vrednosti ali pa zelo majhno. Vzrok vidim v izkrivljenem sistemu moralnih vrednot otrok z MVO. Globlja etiologija je lahko tudi v njihovem ranem razvoju, ko se je socializacija razvijala ob neadekvatnih, skromnih pogojih. Skromna socializacija je pogojevala še osamitev v šoli in pomanjkanje prijateljev. Pričel se je proces reedukacije in resocializacije. Delo je trdo, nadoknaditi tisto, kar je bilo zamujeno v ranem obdobju, pa težko.

Vendar vzgojna skupina ima svoj smisel, zadovoljuje veliko otrokovih potreb (nudi sigurnost skozi pravila vedenja in reda institucije, vrača samozaupanje, uči ga samokontrole, zmanjšuje občutek rktivde, ga osvešča ...), tudi potrebo po prijateljskem druženju.

To nekako potrjuje tudi tri izbrane karakteristike prijateljstva, ki predstavljajo najpomembnejše vrednote pri MVO in normalni populaciji. Zavedati se moramo, da je družba segregirala mladostnika le za določen čas in v tem času se mora odvijati reedukacija otroka in družine. Še vedno pa obstaja nevarnost (ob močnih negativnih vodjih skupine in celotnem negativnem jedru), da se otrok pokori "zakonu okolja". Vendar družba s svojimi moralnimi normami teži, da osebnostno in vedenjsko motenega otroka segregira, ker s svojo aktivnostjo moti in je toliko različen, da družba zanj nima tolerance. Pogosto se izbere manjše zlo.

Za razumevanje izbire "negativnih" karakteristik prijateljstva pa podatke Maurice Capula (1973).

Delinkventi izbirajo prijatelje med tistimi, ki imajo podoben tip motnje (agresivec izbere prijatelja med najmočnejšimi). Pri odkrivanju podobnih potencialov v osebah njegove okolice so izredno tenkočutni. Po drugi strani pa iščejo prijatelje, ki so sposobni interno ali v akciji osvojiti stališča komplementarna njihovim.

- *Prijateljstvo je zato, da naredi življenje lepše, boljše in lažje. Zato je treba v prijateljstvo vlagati. Z njim je treba ravnati kot z zelo redko rastlino, ki jo vzgaja skupina ljudi v posebnem prostoru (anonimni avtor).*

Literatura

Havelka Nenad: Psihološke osnove grupnog rada, Nočna knjiga, Beograd, 1980.

Krnjajič Stepan: Dečja prijateljstva, Prosveta, Beograd 1980

maurice Capul: Odgojne grupe, SDFJ, Beograd 1973

Musek Janez: Psihologija človek in družbeno okolje, Educy, Ljubljana 1993.

Trstenjak Anton: Problemi psihologije, Slovenska matica, Ljubljana, 1976

Hoppe-Graff Liegfried Keller Monika: Zeitschrift fur Entwicklungspsychologie und Pedagogische Psychologie, 1988

Gahagan Džudi: Interpersonalno, grupno ponašanje, Beograd, 1978

Moj prijatelj

Moj prijatelj je za mene to, da je do mene prijazen, se iz mano igra, je dobrega srca. Lepo uveren, da ne bi govoril grdih besed, se lepo do mene obnašal, mi pomagal, ki bil na izgiran. Pomagal bi ljudem, če bi bili bolni, me bi se tpepel, hodil k masi in veroval v Jezusa. To je za mene prijatelj.

4. razred

Barbara

Moj prijatelj

Govorila bi imela kakšno prijateljico, ki bi bila dobrega srca, da mi neli na mojim hrbtom govorela gude besede o meni, da bi mi ji razpala, da mi neli niti razpala povedala, da se neli preteptala...

Govorila bi imela prijateljico, ki bi me brala, če bi me kda hotel preteptati, da bi mi razpala tiste stvari, ki jih še dobenemu mi povedal, da bi bil dobrega srca, da bi bil zraven mene in da se bi pogovarjala.

Ilustrirano
Zelenko 4.01

DELO S STARŠI NAŠIH OTROK

Janez Rankelj

Veliko socialnih delavcev vsakodnevno prihaja v stik s starši otrok, bodisi da jim nudijo prvo socialno pomoč, osebno pomoč ali pomoč družini. Veliko je strokovne literature na temo sodelovanja s starši, diplomskih nalog študentov na to temo. V našem primeru dela s starši, gre za specifično populacijo otrok in njihovih staršev. Za boljše razumevanje naše problematike dela s starši je potrebno podrobneje opisati naše otroke in njihove starše. Opisati moram mesto, ki ga ima vzgojno izobraževalna ustanova v slovenskem prostoru in seveda naše razmerje do centrov za socialno delo ter naše skupne in razmejitvene točke. Opisati je potrebno mesto in vlogo nas socialnih pedagogov, ki delamo z otroki, s starši pa ne.

Naši gojenci so otroci. Opisal jih bom predvsem v okviru zaznanih negativnih posledic nekaterih negativnih dejavnikov zavodske vzgoje. Tako bom izpustil, zaradi hitrejšega in nazornejšega prikaza, potrebe po poglobljenem sodelovanju s starši otrok, naše lepe, delne uspehe pri vzgoji teh otrok. Zavedamo se negativnih posledic zavodske vzgoje. Delamo z ljubeznijo do otrok in našega poklica, z lastnim zgledom in največkrat pod uspešnim strokovnim vodstvom.

Kljub uspehom, ki jih doživljamo vzgojitelji vsakodnevno, kljub intenzivnemu strokovnemu funkcionalnemu usposabljanju, ki smo ga deležni, kljub redni individualni in skupinski superviziji, vsak dan bolj zgorevamo. Nismo zadovoljni z rezultati svojega dela. Delujemo daleč stran od matične družine otrok, ki jo otroci v večini primerov obiskujejo čez vikend. To, kar gradimo čez teden, nam ne rušijo le starši. Tudi drugi strokovni delavci - tako na Centrih za socialno delo, kot na šolah, svetovalnih in zdravstvenih centrih. Ne rušijo pa namenoma. To je posledica nepovezanosti z ene strani z otrokovo matično družino in z druge strani zaradi nepovezanosti strokovnih delavcev ustanov, ki delajo bodisi z otrokom, bodisi z njegovo matično družino.

Trudimo se, da otrok ne imenujemo gojence. Otrok in mladostnik sta prav lepa slovenska izraza. Naši otroci so že zaznamovani, etiketirani. Zaznamovani v negativnem smislu, predvsem kot delinkventi in nesposobneži. Od njih se pričakuje delinkventen način vedenja, obnašanja. Pričakuje se tudi, da so šolsko in življenjsko neuspešni. In kar je od okolja pričakovano, kmalu postane, kot posledica takšne podobe o samem sebi, tudi dejansko. Ni potrebno še dodatno zaznamovanje.

Infekcija v zavodih je pomemben dejavnik, ki prispeva k negativni skupni značilnosti naših otrok. Naši domovi so preveliki. Imajo preveliko kapaciteto. Otrokom ter mladostnikom s posebnimi potrebami oz., kot smo se do nedavnega strokovno izražali, z motnjami vedenja in osebnosti, se v njihovih medsebojnih odnosih motnje vedenja in osebnosti še krepijo. Oblikujejo in poglobljajo se negativni vrednostni vzorci v taki meri, da lahko govorimo o neprekinjenem krogu infekcije.

V zavodu je otroku težko nuditi potrebno zasebnost za osebni razvoj. Nenehno so izpostavljeni neštetim socialnim interakcijam do vzgojiteljev, drugih strokovnih delavcev, sogojencev in njihovi kontroli. Nimajo priložnosti, da bi se za kratek čas distancirali, odmaknili, se spočili in reintegrirali. Sistem določa hišni red, ki je zaradi večje koncentracije otrok in njihove problematičnosti relativno tog. Vzgojitelji delamo intenzivno na strukturiranju skoraj vsakega otrokovega trenutka. Za otroke smo osebno odgovorni in jih želimo imeti neprenehoma pred očmi. Kako to vpliva na otroka? Ne reagirajo tako, kot sami čutijo. Ne reagirajo na njim lastni način, temveč kot je pričakovano (konformistično) ali nasprotujoče (negativistično). In ker otrok nima priložnosti, velikokrat pa tudi ne sposobnosti za reintegracijo spoznanj v svoj lastni svet, je tudi sama vzgoja vprašljiva oz. vzgoja izgubi dolgoročno komponento. Rezultat vzgoje je le trenuten ali začasen.

Če stigmatizaciji, infekciji in pomanjkanju zasebnosti dodamo še avtoritarne hierarhične odnose med nami - vzgojnim in drugim osebjem do otrok, se ne smemo čuditi ukinjanju zavodov v sedemdesetih letih. Prepričan sem, glede na podobnost z vsakdanjim življenjem in glede na ciklične zakonitosti, ki v njem vladajo, da se obdobje krize zavodske vzgoje vrača. Krepi se tendenca manjših vzgojnih skupin. Stanovanjske vzgojne skupine, ki intenzivno nastajajo zadnje čase, so predhodnica temu stanju. Trenutno dejstvo je, kot to tudi jasno izraža dr. Jože Ramovš, da se bosta tako sociala kot vzgoja in izobraževanje od čisto državne smeri

preusmerjali vedno bolj k samopomoči, dobrodelništvu in k zasebnim ustanovam. Tako, kot nekoč. Upajmo, da bo ta družbeni razvoj na večjih vzporednih tirih v okviru enotnega nacionalnega sistema odnosa do otrok in družine.

Kakšni so torej naši otroci v zavodih, če je toliko dejavnikov, ki negativno vplivajo na njihov razvoj?

Nle Predvsem pri otrocih, ki so že dalj časa v našem domu ali nimajo stika z matično ali rejniško družino, se pojavlja hospitalizem.

Problemi hospitalizma otrok in odraslih so teoretično dobro obdelani. Se pa ne zavemo resnosti tega stanja, dokler ne pride npr. do poskusa samomora kot posledice hospitalizma. Ti otroci so prepričani, da ne morejo sami živeti izven naše ustanove. So zavrti, agresivni, neodzivni, interesno enolični, vzgojno težavni. Najraje nič ne počnejo, če pa, potem samo tisto, kar jih trenutno zadovolji. Istočasno zahtevajo in zavračajo naše vodenje.

V zavodu so otroci navajeni avtoritete. So relativno vodljivi - ubogljivi, strpni do avtoritet. Ta odnos do avtoritete pa jim ni lasten, je bolj odraz njihovega konformističnega odnosa znotraj zavoda. Dvoličnost v značaju se pokaže po njihovem odpustu v podrejanju samo tistim avtoritetam, ki so vzdrževane s silo, s sankcijami.

Negativna posledica zavodske vzgoje se kaže v prilagojenosti otrok na življenje in zahteve oz. omejitve znotraj zavoda, z druge strani pa so nesposobni prilagoditi se življenju izven zavoda. Čim bolj je zavod zaprt in zavodska vzgoja represivna (enostavna, toda zelo stroga pravila), lažje se privadijo življenju v zavodu in težje življenju izven zavoda po njihovem odpustu.

Odločilni moment, ki pripelje otroka v našo ustanovo je njihova šolska neuspešnost in ne delikvenca, manjša duševna razvitost ali celo slabe domače razmere. Veliko je tudi prehodov iz rejniških družin, ki niso imele uspeha z otrokom. V teh primerih, ker gre za starejše otroke, tudi mi s težavo dosegamo zastavljene cilje.

Zaradi alkoholizma, tabletomanije in duševne prizadetosti oz. duševne nerazvitosti staršev, so bile družine naših otrok, že veliko pred njihovim sprejemom v naš dom, obravnavane na centrih za socialno delo. Večinoma so to še danes njihove stalne stranke.

Delo s starši naših otrok in mladostnikov je nujno potrebno. Že zaradi tega, ker so predvsem oni, bodisi posredni ali neposredni razlog, da so bili napoteni v našo ustanovo. Starši so velikokrat slab, toda edini dom naših otrok. Otroci so pri nas le za določen čas in naj bi se v večini primerov vrnili v domače okolje. Ponavadi in kar je žalostno, ta vrnitev ni povezana s prenehanjem razlogov za oddajo otrok v dom ali zavod (razlog so starši), temveč z otrokovim dokončanjem šolanja, doseženo večjo stopnjo zrelosti in zmožnosti samostojnega življenja ali z zgolj doseženo starostjo.

S povezovanjem otroka, z njegovo matično družino, z delom z družino in z zdravljenjem družine kot sistema, ojačujemo povezanost otroka na dom in zmanjšujemo negativne posledice zavodske vzgoje.

Prvi stik s starši in otrokom imamo na informativnem obisku strokovnega delavca CSD, ki skupaj z otrokom in nj. starši oz. skrbnikom obiše našo ustanovo s ciljem, da jo bližje spoznajo. Na tem, ponavadi enournem obisku, kjer predstavimo predvsem življenje in delo v našem domu, poskušamo čim bolj približati dejansko stanje v domu otroku in njegovemu staršu. Obisk je dopoldanski, ko večine drugih otrok ni. Prvemu stiku ne prisostvuje noben pedagog. S strokovnim delavcem CSD se dogovorimo za nadaljnje sodelovanje v primeru, da se otrok odloči za prihod v dom. Če otrok sprejme prihod v dom, sledi vloga CSD za sprejem. Priložena naj bi bila vsa zahtevana dokumentacija, na osnovi katere se lahko strokovni delavci odločimo o primernosti namestitve otroka. V času zbiranja potrebne dodatne dokumentacije organiziramo ponoven sestanek, na katerem je prisoten tudi vzgojitelj skupine, v katero se predvideva otrokov prihod. Namen tega srečanja je oblikovanje skupnega dogovora o namenu namestitve otroka in določitev skupnih ciljev oz. vzgojnih ciljev, katerim naj bi v domu sledili.

Zelo pomembno je izoblikovati skupne cilje namestitve, vzgoje in izobraževanja otroka. Ta skupni dogovor je osnova za individualni vzgojni načrt otroka, katerega soizoblikujemo strokovni delavci znotraj ustanove, za vsakega otroka in mladostnika posebej. Tega kronološko in glede na dlene dosežene cilje vzgoje in izobraževanja, obnavljamo. Vzgoja in izobraževanje v domu oz. zavodu naj ne bi bila nasprotujoča domači vzgoji. In tukaj se začnejo težave. Velikokrat je težko zagotoviti celo stik s starši. Mi ga želimo imeti, oni si ga v večini primerov ne želijo. Velikokrat so prepričani, da se z oddajo otroka v varstvo in vzgojo v državno ustanovo, kjer so zaposleni strokovnjaki, že vse reši. V tem primeru je potrebno, pos-

redno preko CSD in nepsoredno z naše strani, delati s starši. Seveda le s tistimi, za katere CSD meni, da je to primerno. Veliko je tudi takšnih namestitvev otrok, pri katerih ne vračamo otroka v prvotno družinsko okolje. V tem primeru zahtevamo ureditev rejništva za te otroke v času vikendov in počitnic. Sami pa urejamo delo s prostovoljci.

Otroku naj bi zagotovili kontinuirani stik z matično družino. Da se ji ne odtuji. Da ne pride do hospitalizma. Da omogočimo nadaljnjo identifikacijo z matično družino in njenimi člani in otroku ali mladostniku omogočimo lažjo vrnitev ter vključitev v prvotno okolje. Otroka ne pošiljamo v domače okolje samo tam, kjer CSD stikov s starši ne priporočajo. V teh primerih večinoma tudi starši sami zavračajo stike. To je v ponavadi v primerih, ko starši niso sposobni niti minimalno poskrbeti za svojega otroka ali ko svojega otroka celo ogrožajo.

V času šolskega leta organiziramo dva o štiri strokovne time za vsakega otroka, odvisno od problematike. Timu prisostvujejo poleg naših strokovnih delavcev, socialni delavec CSD, starši, razrednik otroka ali predstavnik šolske svetovalne službe.

Okoli novega leta se dobimo na sestanku z vsemi starši. Namenjen je predvsem pozitivni stika staršev z domom. Otroci pod vodstvom svojih vzgojiteljev sami, v okviru svojih vzgojnih skupin pripravijo sprejem in pogostitev staršev. Sami soustvarjajo to srečanje.

Predvsem matična vzgojitelja prevzemata del direktne vloge, ki naj bi jo imeli starši, do otrok. Zato bi bilo razumljivo, in predvsem koristno, da bi bili stiki med starši in vzgojitelji pogosti in tudi izven formalnih, organiziranih srečanj. Pa le manjši delež staršev obišče svoje otroke oz. nas vzgojitelje izven formalnih, organiziranih srečanj. Pa še takrat veliko staršev ne pride.

Eni vsaj občasno telefonirajo otrokom, drugih pa enostavno ni. Mi delamo z otroki, CSD pa s starši. S starši usmerjeno ne delamo. Preko dovolilnic, ki jih otroci dobijo ob odhodu čez vikend domov, sporočamo staršem vse bistveno in nujno. Le redkokdaj dobimo povratno informacijo. Informacije so le enosmerne. Kako je pri otroku doma izvemo od otroka samega in od socialnih delavcev CSD. Pri tem pa ugotavljamo, da ni pravih povezav med otrokom in socialnim delavcem CSD. Ti pridejo v stik z otrokom le na timih, ki jih mi organiziramo. Družine otrok obiskujejo le ob delovnikih in dopoldne, ko so otroci v šoli oz. pri nas.

Mi smo pristojni samo za področje dela z otrokom. Socialni delavec CSD je pristojen za delo z družino in ja bi mi bili le del celostnega projekta socialnega delavca, ki ga ta postavi za določeno družino. V okviru tega projekta, s točno določenimi cilji, udeleženci, je socialni delavec CSD oddal otroka v našo ustanovo. Projekt dela z družino in tudi z otrokom vodi le on. Mi smo le člen. Pomanjkljivosti, ki izhajajo iz tega razmerja dobro poznamo. Poznamo tudi občutek, če projekt ni strokovno dobro voden.

Vzgojitelji imamo v cilju trajnejših vzgojnih vplivov na otroka željo po večjem sodelovanju s starši. Je pa ta želja ob sprotni obremenitvi dela z našimi otroci in mladostniki težje uresničljiva. Med tednom otroka umirimo, mu privzgapamo pozitivne vrednote, kar pa starši in drugi rušijo. Po prihodu od doma so otroci nemirni, napeti, z nižjo koncentracijo. Nekateri so tudi lačni. Prepričan sem, da je naše delo le kaplja v morje, dokler se ne bo več delalo z družinami otrok.

Če vzgojitelj ne deluje na troke usklajeno z njegovimi starši, porabi veliko več energije v procesu vzgoje in izobraževanja. Pa še trajnega vzgojnega učinka ni. Čim bolj otrok sprejema vrednote vzgojiteljev, ki se razlikujejo od vrednot staršev, bolj se od staršev oddaljuje in vedno manj jih razume. Tako se prepad med otroki in njihovimi starši s časom in z vzgojiteljevo intervencijo, vedno bolj veča.

Socialni delavec CSD je kot vodja projekta reševanja problemov otrokove družine in otroka, premalo prisoten v domu. V večini primerov pride, ko ga povabimo. Neprimerno bolje poznamo otroka, kot socialni delavec CSD.

Kako zagotoviti večji kontakt med domom in otrokovo družino?

Veliko je že, da se zavedamo stanja in poznamo cilj. Tako ne bo težko stanja preseči in doseči zastavljenega cilja.

PROCES DEINSITUCIONALIZACIJE

Janez Rankelj

Kakšna je pomanjkljiva zavodska vzgoja?

Kakšne so njene posledice?

Kako dolgo se bodo obdržali zavodi v današnji obliki?

O tem veliko razmišljamo in malo govorimo.

Vsaka zavodska vzgoja ima svoje pomanjkljivosti. Zavedajoč se negativnih posledic zavodske vzgoje so v sedemdesetih letih začeli z ukinjanjem zavodov. Tako vzgojnih kot psihiatričnih. Toda ravno tako v Italiji, kot v ZDA kjer so največ zavodov ukinili, so jih tudi ponovno, v takšni ali drugačni obliki, ponovno odprli. Predvsem na področju vzgojnih zavodov za mladino so prišli do spoznanja, da vzgojne zavode, kljub pomanjkljivostim, ki jo imajo, še vedno potrebujemo.

Potrebujemo jih:

- za varstvo in vzgojo otrok, ki nimajo svoje matične ali nadomestne družine in mora za njih poskrbeti družba;
- v primeru, da so otroci ali mladostniki tako moteči za okolico, da jih je potrebno začasno odstraniti iz te okolice;
- v primeru zaščite pred okoljem v katerem živijo;
- v primeru take motenosti otrok in mladostnikov, da jih ni mogoče usposabljanje za življenje v domačem okolju;
- v primeru, da morajo biti zaradi generalno preventivnih razlogov, po sklepu sodnih organov, izločeni iz njihovega naravnega okolja;
- v primeru, da so otroci in mladostniki sposobni samo v okviru internih šol zavodov dokončati osnovnošolsko obveznost in priti do poklica;
- kot mesto, kjer se srečujeta teorija in praksa institucionalne vzgoje; kot mesto, kjer je možno preko prakse s pomočjo teorije priti do negacije svojega bistva.

Torej se je izkazalo, da so zavodi trenutno potrebni. Naša dolžnost pa je vse pomanjkljivosti in škodljive vplive na otroke in mladostnike spraviti na čim nižji nivo. Istočasno smo dolžni iskati alternativne možne poti. In katere so pomanjkljivosti zavodske vzgoje? Zaradi boljšega razumevanja analizirajmo najprej negativne posledice zavodske vzgoje na otroke in mladostnike:

1. Hospitalizem:

kaže se v odtujenosti, motenem komuniciranju in navezovanju stikov otrok in mladostnikov, zavrtosti, agresivnosti, emocionalni neodzivnosti, interesni enoličnosti. Posledice hospitalizma so hujše pri tistih otrocih, ki so v zavodu dalj časa in so bili oddani v zavodsko vzgojo pred puberteto oz. v zgodnjem otroštvu.

2. Dvoličnost v značaju:

Otroci in mladostniki se v zavodu in po odpustu v zunanjem okolju podrejajo avtoritetam. So ubogljivi, vodljivi in strpni do tistih avtoritet, ki so vzdrževane s silo, s sankcijami. Delujejo komformistično. Na drugi strani pa so v stiku s šibkimi in nemočnimi agresivni, nepopustljivi, neuvidevni. Dvoličnost v značaju je bolj izražena, če gojenci izvirajo iz zaprtih, kaznovально in disciplinsko naravnanih institucijah.

3. Prilagojenost na institucijo.

Je negativna posledica zavodske vzgoje. Kaže se v prilagojenosti gojencev na življenje in zahteve institucije. Z druge strani pa so nesposobni prilagoditi se življenju izven zavoda. Čim bolj je zavod zaprt in zavodska vzgoja represivna, lažje se privadijo življenju v zavodu in težje življenju izven zavoda po odpustu.

4. Sovražen odnos do avtoritet.

5. Sprejemanje subkulturnega vrednostnega sistema zavoda.

6. Negativna podoba o samem sebi.

7. Odtujevanje svojemu prvotnemu domu, svojim staršem.

V zadnjem času veliko razmišljamo o negativnih posledicah odtujevanja otroka in mladostnika od njegove primarne družine in naravnega, normalnega okolja. Premalo se dela s starši otrok in mladostnikov in z obema skupaj. Pozabljamo, da le začasno vzamemo otroka strašem.

Poleg omenjenih negativnih posledic zavodske vzgoje je potrebno omeniti tudi agresivnost, nevrotičnost, depresivnost, preobčutljivost za socialne krivice. Toda te lastnosti se vežejo bolj na delikventno, kot na zavodsko populacijo.

In kateri dejavniki v zavodih odločilno prispevajo k oblikovanju teh negativnih posledic na gojencih? Ti dejavniki naj bi bili:

1. Stigmatizacija

V slovenskem jeziku obstaja lep izraz za to tujko: zaznamovanje. Zavodski otroci so etiketirani, zaznamovani. Zaznamovani kot delikventi, zavodski otroci se preko "self image", to je podobe o samemu sebi, ki določa njihov socialni položaj, še naprej vedejo delikventno. Od takih otrok in mladostnikov se pričakuje delikventni način vedenja, obnašanja, reagiranja. In ker je od okolja pričakovano, ali kot posledica takšne podobe o samemu sebi, postane tudi dejansko.

2. Infekcija

V vzgojnih zavodih je koncentrirana mladina z osebnostno in vedenjsko motenostjo. Ta motenost se v njihovih medsebojnih odnosih še ojačuje. Oblikujejo in poglobljajo se negativni vrednostni vzorci gojencev.

3. Pomanjkanje zasebnosti

Otroci in mladostniki so v vzgojnih zavodih nenehno izpostavljeni neštetim socialnim interakcijam in kontroli. Pri tem gojenci nimajo priložnosti, da bi se za kratek čas distancirali, odmaknili, se spočili in se reintegrirali. Ne reagirajo tako kot sami čutijo, na njihov lastni način, temveč kot je pričakovano - konformistično ali negativistično - vedno nasprotujoče. Nimajo zasebnega koticčka. Ves njihov čas je strukturiran.

4. Avtoritativno hierarhični odnosi med vzgojnim osebjem in gojenci

V vzgojnih zavodih vlada red in disciplina na osnovi hierarhičnega odnosa med vzgojnim osebjem in gojenci. Vzgojno osebje nastopa avtoritativno. Imajo več ali manj represivni, to je kaznovalni odnos do gojencev. Kontrolirajo, nadzirajo in veliko pogojujejo. Avtoritativen, hierarhičen, represiven odnos vzgojnega osebja je velikokrat pogost način - še posebno ker gojenci drugačnega odnosa niso navajeni in se takoj ne odzivajo na bolj permissivne in prijateljske intervencije. To pa sklence začarani krog.

Veliko gojencev - še posebno tistih, ki so že daljši čas v zavodu, spoštuje in je čustveno navezana na vzgojitelje in drugo osebje zavoda. Je pa tudi pri takih razmerjih veliko pasti za vzgojitelje, in možnosti, da zaidejo v avtoritativni odnos, ki je lažji in enostavnejši. Na tem mestu je odločilno znanje o medsebojnih odnosih in komunikaciji, ki naj bi ga imel vzgojitelj.

Pri represivnem odnosu vzgojitelja do gojenca se slej ko prej pojavi pri vzgojitelju racionalizacija in celo ideologizacija represivnega odnosa, kar dokončno onemogoči odprto, sproščeno pozitivno usmerjeno komunikacijo med njima. Čim bolj odprt je zavod, manj je kaznovalno-avtoritativnega odnosa vzgojnega osebja do gojencev. Z represivno kaznovalnim odnosom do gojencev jim dajemo slab zgled in vzgajamo avtoritarne, agresivne, odvisne osebnosti, torej daleč od deklarirane zdrave, neagresivne, samostojne, zrele osebnosti.

Zapiranje zavodov

Glede na škodljive posledice zavodske vzgoje so se pojavljali odpori in ostre kritike na račun zavodske vzgoje otrok in mladostnikov, ki so pripeljale do ekstremnega zapiranja - ukinjanja zavodov. Drugje so šli v prestrukturiranje in korekcijo zavodske vzgoje z alternativnimi preventivnimi in kurativnimi pristopi. Marsikje pa so se trdo oprijeli stanja "status quo".

Tako v Italiji, kot v zvezni ameriški državi Massachusetts, so v sedemdesetih letih ukinjali zavode. Pri nas pa se je kazal ta trend v opuščanju zavodskih novogradenj. Ukinjali so zavode v imenu boja proti segregaciji - izločanju. V tem obdobju tudi intenzivno vključujejo mejno inteligentne in lažje debilne v normalne osnovne šole. Toda še prekmalu so se pokazale vrzeli v neinstitucionalnih preventivnih in kurativnih ukrepih. Le ti niso bili dodelani ali pa jih sploh ni bilo. Stroški državnih proračunov so se zvišali.

Prestrukturiranje zavodov, novi trendi in alternativne rešitve v okviru zavodske vzgoje so se začeli intenzivneje pojavljati po drugi svetovni vojni. Očitno kot posledica naprednih humanitarnih idej. Pojavi se tretmanska usmeritev zavodske vzgoje, odpiranje zavodov v soseski, opuščanje represivnega odnosa do deviantne mladine, demokratizacija odnosov v zavodih, zazvemanje za manjše zavode do 50 gojencev, ... Tako institucion-

alni kot neinstitucionalni ukrepi so potrebni ne ne more biti en na račun drugega omalovaževan. Res pa je, da sta si v obratnem sorazmerju: čim bolj so razviti eni, manj so potrebni drugi. Nadaljna, vedno večja diferenciacija in razvoj neinstitucionalnih in preventivnih ukrepov pomika sedanjo realnost na kontinumu od zavodske do neinstitucionalne orientacije - stran od zavodov, toda le v tolikšni meri, da se ti lahko še bolj diferencirajo in specializirajo, ter postanejo otrokom in mladostnikom bolj prijazni, jih nudijo pogoje za dejanski razvoj osebnosti. Spreminja se kvalitativna komponenta zavodske vzgoje. Smer razvoja zavodske vzgoje je v zmanjševanju pomanjkljivosti in negativnih rezultatov zavodske vzgoje. In ker je to osnovni usmerjevalec nadaljnjega razvoja zavodov pri nas, se prav lahko zgodi, da bomo kmalu kar naenkrat ugotovili, da jih, vsaj v današnji obliki, ni več - ne da bi jih ukinjali. In ta postopna pot se mi zdi edino pravilna!

Nasprotni ekstremni trend je usmeritev, za vsako ceno obdržati status quo. Te usmeritve se skrivajo za "lepljenjem novih nalepk" starim, globoko zasidranim, konzervativnim načelom. In če so deklarirane v luči vladajočega režima, kot so svoj čas bile, so se z lahkoto obdržale.

Ocena stanja na področju zavodske vzgoje in vpliv na gojence

1. Zgodovina slovenskih vzgojnih zavodov

Najizrazitejši in najpomembnejši mladinski kriminolog pred vojno je bil Fran Milčinski. Že pred prvo svetovno vojno, predvsem pa med obema vojnama, je veliko prispeval prav na področju obravnavanja mladostnikov v vzgojnih zavodih. Druga svetovna vojna je pomenila daljšo vrzel in prekinitve predvojnih prizadevanj na tem področju. Šele po letu 1952 je opaziti napredek oz. nekatere pozitivne spremembe.

Danes imamo mladinske domove, vzgojne zavode, stanovanjske skupine in prevzgojni dom, katere ustanavlja država za varstvo in vzgojo otrok in mladostnikov, ki so začasno ali trajno brez družinskega varstva in zato vzgojno zanemarjeni ali ogroženi v razvoju. Njihova vloga je vzgojna, kompenzacijska, korektivna in kriminalno preventivna. Mladim ljudem dajejo te ustanove oskrbo in varstvo, skrbijo za zadovoljevanje njihovih

potreb, za njihovo socializacijo in vzgojo. Z vzgojnimi in šolskimi programi, programi poklicnega usposabljanja, pripravljajo mlade za samostojno življenje. Naša vzgojna prizadevanja naj bi bila usmerjena k emancipaciji, osebnostni in socialni integraciji. Vprašanje pa je v kolikšni meri to ti domovi, zavodi, prevzgojni dom ali stanovanjska skupina, tudi dejansko uspejo.

2. Lokacija vzgojnih zavodov

Vsi vzgojni zavodi v Sloveniji (z izjemo Doma Malči Belič in Prehodnega mladinskega doma v Ljubljani), so se nahajali izven mestnih središč. Naj bi bili stran od moralno pokvarjene mladine, na čistem zraku. Toda pri nas nimamo zavodov na podeželju, ali na obrobju mest zato, ker bi bili pristaši teorije o socialnem sistemu, temveč zato, ker so bile na podeželju proste stare zgradbe. Večinoma gradovi. Niso bili primerni za nobeno drugo rabo, kot za vzgojo delikventne mladine. Pa še za to ne. Na srečo smo jih v zadnjem času vse obnovili, dozidali in tudi sezidali nekaj novih. Pogoji življenja in dela v zavodih se vedno bolj izboljšujejo. Zadnja leta se novi objekti kar vrstijo.

In katere pomanjkljivosti se pojavljajo v zavodih v zakotnih podeželskih krajih? Ni nobenih potencialnih vzgojnih možnosti, ni možno zaposlovanje orok in mladine izven zavoda, ker enostavno ni ustreznih mest, težko je dobiti ustrezen kader za vzgojo, stigmatiziranost otrok in mladostnikov in tudi vzgojnega osebja je večja v manjših krajih. Vendar pa ni pričakovati, da bi vzgojne zavode premeščali s podeželja v mesta, tudi če bi bila na razpolago zadostna finančna sredstva. Premočno je namreč prisotno mnenje, da je učinkovitejša fizična kontrola nad disocialno in delikventno mladino izven urganega mestnega okolja, ki jih lahko dodatno le "kvari". Vsi se jih otepajo. Poleg tega ni smiselno zidati novih gradov.

3. Zgradbe in prostori

Po drugi svetovni vojni so bili vsi zavodi v ne v ta namen zgrajenih objektov. Prva izjema je bil le leta 1964 zgrajeni Prehodni mladinski dom v Jaršah. Pa še ta je bil sprva mišljen le kot diagnostični center cele Slovenije. V zadnjih desetih letih je bilo več novogradenj v bližini ali tik ob starih lokacijah, kot prizidki. Popolnoma nove prostore na novi lokaciji imajo danes tako Mladinski dom Malči Belič v Ljubljani, kot VZ Planina

pri Rakeku, VIZ Frana Milčinskega v Smedniku, Prehodni mladinski dom v Ljubljani, ... nove so stanovanjske skupine.

Družba je dolga leta dajala prednost osnovnošolskim, domskim in študentovskim gradnjam. Tako se dolgo niso spremenili materialni in drugi objektivno dani pogoji dela in življenja v vzgojnih zavodih. Danes imamo veliko novih prostorov, z novo zasnovo dela.

4. Kapacitete zavodov

V petdesetih in šestdesetih letih so bili zavodi prenapolnjeni. Po letu 1970 ugotavljamo stagniranje in celo upad mladinske kriminalitete. Večina vzgojnih zavodov je bila do 70% zasedena. Temu je botrovalo tudi zaostrovanje finančnih razmer. Leta 1980 pa so številni strokovnjaki ponovno na raznih posvetovanjih poudarjali, da v Sloveniji primanjkuje še okoli 500 postelj v zavodih za namestitev otrok s posebnimi potrebami. Takratna terminologija je bila "z motnjami vedenja in osebnosti". Na nihanje pošiljanja otrok in mladostnikov v vzgojne zavode je vplival tudi nezadostni razvoj preventivnih in neinstitucionalnih ukrepov, zaupanja sodstva v vzgojne zavode, kot tudi očitno dejanska občasna nihanja stopnje mladinske kriminalitete.

Danes je skupna kapaciteta mladinskih domov, vzgojnih in vzgojno izobraževalnih zavodov ter enega prevzgojnega doma 540 gojencev. Imamo tudi nove usmeritve, kot npr. produkcijsko šolo Prehodnega mladinskega doma v Ljubljani. V skladu z večletnimi prizadevanji socialnih pedagogov, se bo normativ 12 otrok na skupino, kot upamo in nam že dolgo obljublja, znižal v smeri zahtevanih in strokovno utemeljenih 8, na 10 otrok. Čakamo le še na podpis našega ministra. Razlog odlašanja je zgolj finančne narave. In to je ponavadi osnovni, temeljni razlog razvoja v naši stroki.

S stanovanjskimi skupinami, ki jih organizira in vodi pet zavodov in Prehodni mladinski dom v Ljubljani imamo še dodatno kapaciteto 48 deklet in fantov, ki so končali osnovnošolsko obveznost. Te kapacitete kažejo močan trend razpršene rasti. To naj bi bili novi oznanjevalci nadaljevanja procesa deinstitucionalizacije zavodske vzgoje pri nas.

5. Populacija gojencev in diferenciacija vzgojnih zavodov

Vzgojni zavodi so v večini zahodnoevropskih in ameriških državah diferencirani po kriterijih, kot so starost, spol, vrsta in stopnja motečega vedenja, osebne prizadetosti. Tako je diferenciacija osnova in pogoj za tretmansko orientacijo, in posamezno intervencijsko strategijo. Celi zavodi so bolj represivni ali bolj permissivni, kaznovalni ali tretmanski, s poudarkom na grupnem ali individualnem delu, bolj vzgojni ali prihoterapevtski. Eni so bolj, drugi manj "strokovni". Eni so privatni, drugi družbeni, eni dražji in rezervirani za "elito" drugi poceni.

Kljub izredno visoki stopnji diferenciacije po zavodih, je za zahodnoevropske in ameriške države vedno bolj značilno, da institucionalne oblike zamenjujejo preventivne oblike skrbi za otroke in mladostnike in za katere se porabi vedno večji delež družbenega proizvoda posamezne države. Vedno bolj se dela z družino in se vanjo investira, tako delo, znanje, kot denar.

Pri nas je bil leta 1958 sklenjen neformalen sporazum o diferenciaciji, ki je predvideval, da bi sprejemal VZ Smednik nevrotične otroke, VZ Planina lažje duševne prizadete - vedenjsko motene, VZ Predbor in VZ Veržej otroke s socialno indikacijo, VZ Višnja gora vedenjsko motena adolescentna dekleta, VT Logatec vedenjsko motene adolescentne mladoletnike, VZ Slivnica vedenjsko motene mladoletnike z možnostjo zaposlitve in dela izven zavoda. Prehodni mladinski dom v Ljubljani pa naj bi že od leta 1954 opravljal le diagnostično in triažno delo. (Povzeto po Inštitutu za kriminologijo pri pravni fakulteti v Ljubljani).

Ta neformalni dogovor iz petdesetih let je bil deset let pozneje tudi formalno-pravno urejen. Toda v praksi načelo diferenciacije zavodov nikoli ni bilo uresničeno. Leta 1980 sta imela deloma izbrano populacijo VZ v Logatcu in VZ v Slivnici. V VZ Logatec so od eksperimenta dalje (1967-71) uveljavljali kriterij, da ne sprejemajo duševno bolnih, telesno invalidnih, "umsko defektnih" in Romov. VZ Slivnica pa naj bi sprejemal le bolj osebno urejene mladostnike, ki so zmožni živeti v odprtem zavodu in delati v 12 km oddaljenem Mariboru.

Danes so naši vzgojni zavodi nediferencirani in obravnavajo heterogeno populacijo otrok in mladostnikov. Mladinski dom Malči Belič v Ljubljani, v katerem delam kot socialni pedagog, sprejema le osnovnošolsko mladino, predvsem s socialno indikacijo. Nekaj srednješolcev ki so izrastli iz

naše osnovnošolske populacije, so izjeme, ki to pravilo potrjujejo in za katere bi bilo najbolje organizirati stanovanjsko skupino in jih tako oddaljiti od domskega in približati samostojnemu življenju, na poti njihovega nadaljnjega osamosvajanja.

Diferenciacija zavodov ni le zadeva strokovne presoje, pač pa je povezana z investicijami in dolgoročno kadrovske politiko, predvsem z usmerjenim usposabljanjem strokovnjakov in korektivne in psihoterapevtske intervencije. Pri večjem številu vlog za sprejem, se bolj natančno izdelajo in upoštevajo kriteriji sprejema le določene populacije. Tako naj bi po moje bila stopnja diferenciacije zavodov bližjih mestnim središčem večja. To naj bi bilo kot del naravnega razvoja, lahko bi rekli rezultat ponudbe in povpraševanja, ekonomskih značilnosti, ki jih na področju zavodske vzgoje ne smemo zanemariti.

V razvitem svetu se zavzemajo za regionalni princip namestitve gojencev v zavode. Mladostniki naj bi bili nameščeni v zavode, ki so kolikor mogoče blizu njihovega naravnega okolja. Ta diferenciacija gojencev po regionalnem načelu avtomatsko ruši druge. Regionalni princip namestitve gojencev v zavode je bolj primeren za teritorialno obsežne države, ko gojenca lahko dajo v zavod, ki je tudi tisoč kilometrov stran od njegovega doma in ni primeren za našo majhno Slovenijo. V prid diferenciacije ne gre tudi dejstvo, da sodišča že dolgo z odločbo nameščajo otroke celo v Prehodni mladinski dom in tako zasledujoč osebne koristi posameznika - gojenca, hetegorizirajo populacijo zavodov. Ravno tako sodniki, kot zdravstveno osebje, psihiatri, želijo v interesu čim boljšega razvoja otrok in mladostnikov, ki preko sodišč ali zdravstvenih ustanov pridejo v zavode, da le-ti pridejo med "bolj zdravo" populacijo, ne glede na morebitno škodo, ki jo s svojim prihodom povzročijo drugim.

Kakšna je današnja bolj podrobna slika diferenciacije med zavodi v Sloveniji?

Oba mladinska domova, tako v Ljubljani, kot v Mariboru sprejemata fante in dekleta - predvsem osnovnošolsko populacijo. Vsi osnovnošolski zavodi ravno tako niso diferencirani po spolu, kot tudi ne Prevgojni dom v Radečah. Od vzgojnih zavodov za mladostnike - pošolska populacija, tako Slivnica pri Mariboru, kot Logatec, nista rezervirana za fante. Imajo tudi dekleta. VZ Višnja gora, ki je nekoč sprejemal samo dekleta, danes sprejema tudi vzgojni ukrep oddaje v vzgojni zavod, ki ga izreče sodišče. Tega

edino ne izvajata oba mladinska domova. Med vzgojnimi zavodi ni večje diferenciacije. Razlika je predvsem med mladinskimi domovi in vzgojnimi zavodi. Prevzgojni dom v Radečah sprejema izključno fante in dekleta, ki jim ukrep oddaje v prevzgojni dom izreče sodišče.

Zakaj ni večje diferenciacije, specializacije med zavodi? Med drugim najdemo odgovor tudi v načelih vzgojnega delovanja, ki so, oz. naj bi bili, v vseh naših zavodih enaki in jih proklamira stroka:

1. Načelo sočasnega in usklajenega vzgojnega, kompenzacijskega in korektivnega delovanja vzgojne intervencije.
2. V okviru načela samoregulacije in aktivne vloge gojenca je mišljena nestrukturiranost časa, prostora, dejavnosti gojenca. S svojo aktivno vlogo in odgovornostjo le te komponente sami soustvarjajo. Jih strukturirajo.
3. Skupno življenje fantov in deklet je prispevek k normalizaciji. Temelji na sodelovanju, korektivnih odnosih in medsebojnem spoštovanju. To bi imenovali načelo koedukacije.
4. Pri še tako izraziti diferenciaciji vzgojnih zavodov in domov bi lahko na koncu le ugotovili, da so med posameznimi gojenci še vedno zelo velike razlike. Podobna disocialnost gojencev ne predstavlja osebnostne sorodnosti. Osebnostne razlike med gojenci upošteva vzgojitelj v individualnih vzgojnih programih in v diferenciranih pogojih za življenje in učenje. To naj bi bilo načelo diferenciacije in individualizacije.
5. Načelo odprtosti in integracije vzgojne ustanove v okolje pomeni za otroke - gojenca lažji prehod v izvendomsko življenje. Izpopolnjuje se proces socializacije in pospešuje osebna in socialna integracija gojenca v okolje.
6. Življenje v zavodih naj bi bilo čim bolj podobno normalnemu, vsakdanjemu življenju vseh otrok. Ta cilj je načelo normalizacije. "Normalizacija" v vzgojni ustanovi je sama po sebi pomemben prispevek k vzgojnim in korekcijskim ciljem, pomembna za odnos med vzgojiteljem in gojencem. Gojencu pa odpira vrata v "podobni svet življenja". Smer normalizacije je enaka smeri dezinstitutionalizacije.

Vedno bolj intenzivno se ukvarjamo z uresničevanjem načela normalizacije, tudi v smeri dezinstitutionalizacije družinskega tipa vzgoje. Delajmo v smeri čim manjših, prožnejših, med seboj ločenih vzgojnih skupin. Ne zidajmo gradov. Investirajmo v znanje. Zbližajmo se med seboj. Štu-

dijске skupine so le prvi korak. Pokažimo, si, kako in kaj delamo, kakšni so naši načrti in cilji. Bodimo aktivni pri vključevanju naših otrok in mladostnikov v zunanje osnovne šole.

Z vedno bolj poudarjenim družinskim tipom vzgoje, sodelovanjem in delom s starši, se vedno bolj oddaljujemo od klasične institucionalne vzgoje. Smo na neobdelanem polju. Premalo vemo o družini, premalo sodelujemo s starši. Pohvaliti pa je potrebno tiste posameznike, ki kot vzgojitelji že nekaj časa delajo s starši. Posredujejo naj nam svoje izkušnje.

ALTRA - STANOVANJSKE SKUPINE

Nevenka Močnik

Prva stanovanjska skupina je bila ustanovljena leta 1992 v podnajemniški hiši za štiri oskrbovance zavoda Hrastovec - Trate. Hkrati je bila to prva stanovanjska skupina na področju duševnega zdravlja v Sloveniji na sploh. Po besedah Vita Flakerja je bila to pogumna poteza, saj je bilo potrebno veliko entuziazma in improvizacije, kot tudi podpore zavoda in takratnega Ministrstva za zdravstvo in socialno varstvo.

Leta 1994 je bila ustanovljena druga stanovanjska skupina za bivše uporabnike bolnice Polje. Poudariti je potrebno, da smo strokovni delavci in stanovalci, ki so vsakodnevno prihajali iz bolnice, sami adaptirali zgornje prostore na Društveni 35 in jih v mesecu dni in pol usposobili do te mere, da je bila preselitev možna. Zaradi kroničnega pomanjkanja finančnih sredstev smo stanovanje za štiri uporabnike opremili s pomočjo RK, Karitasa in posameznikov, ki so se odzvali na naše oglase v različnih časopisih.

Neposredna participacija uporabnikov pri adaptaciji stanovanja se je pokazala kot uspešna oblika vključevanja v vsakodnevno življenje. Ponovno se jim je vrnil občutek, da so sposobni za določena opravila, ki jih že leta niso opravljali, navezali so socialne stike med seboj, ostalimi uporabniki prostorov na sedežu društva in strokovnimi delavci tudi v smislu zaupanja. V tem času so osvojili pomembne prostore v bližnji in širši okolici in se seznanili z načinom življenja v skupini in delom strokovnih delavcev.

Med drugim se je izkazalo tudi to, da se dva uporabnika nista mogla vključiti in sta se po tednu dni odločila, da je bolnica zanju bolj primerna oblika bivanja. Namesto njiju sta prišla druga dva kandidata in se uspešno vključila v projekt.

Življenje in delo v skupinah poteka po principih normalizacije, v smislu čimvečje samostojnosti v okviru posameznikovih zmožnosti in sposobnosti, ter vključevanja v čas in prostor. V ta namen naredimo s posa-

meznim stanovalcem individualni in skrbstveni načrt, pri katerem se upoštevajo njegove sposobnosti, želje in volja. Seveda pa se načrti revidirajo in nadgrajujejo.

V tem trenutku pod okriljem društva ALTRA delujeta dve stanovanjski skupini z 9 stanovalci, ki so prej živeli v zavodu ali bolnici (Hrastovec, Polje, Begunje). Eden izmed njih je bil nameščen iz Doma za starejše občane.

Od leta 1992 je bilo v skupine nameščenih 15 stanovalcev z dolgotrajnimi psihosocialnimi težavami. Šest jih je skupino zapustilo, 4 od njih so se vrnil v zavod Hrastovec - Trate, 2 sta zaživela samostojno življenje izven skupin. Eden od njiju živi v svojem stanovanju, drugi v Delavskem domu. Z vsemi bivšimi stanovalci smo strokovni delavci še vedno v kontaktu. Dva od stanovalcev skupine pa sta trenutno v fazi preselitve v samostojno življenje.

S tem stanovanjski skupini društva ALTRA dobivata značaj vmesne strukture med institucijo in življenjem v skupnosti oz. rehabilitacijskih bivanjskih skupin, katerih cilj je prevzemanje čimvečjega nadzora nad svojim življenjem v pravem pomenu besede.

Uvedli smo tudi nov način financiranja bivanja v stanovanjskih skupinah. Tako nastopajo od devetih stanovalcev 3 kot samoplačniki.

Evaluacije, ki so bile izvedene kažejo, da so stanovalci zadovoljni s spremembo v svojem življenju in s storitvami osebja.

Kljub temu, da obravnavane primere uspešno rešujemo imamo več težav z materialnimi in formalnimi pogoji delovanja, ki med drugim zavirajo nadaljnjo širitev mreže stanovanjskih skupin. Denar, ki ga za bivanje stanovalcev namenjajo CSD-ji prihaja v skupine preko zavoda Tisje, kajti ob ustanovitvi ni bilo mogoče najti načina, kako bi društvo zaračunavalo svoje storitve državi. Tečasne rešitve izposojenega statusa nam še vedno ni uspelo nadomestiti s trajnejšo in ustrežnejšo obliko. Pri tem ne gre samo za problem ureditve statusa, ki bi omogočil širjenje dejavnosti, temveč tudi za to, da če nek zavod posodi status stanovanjski skupini, s tem tudi avtomatično določi ceno in obseg dela osebja in bivanja stanovalcev.

Drug problem, s katerim se srečujemo so stanovanja. Eno izmed stanovanj je podnajemniško stanovanje, zanj plačujemo 1050 DEM mesečno, druga

pa je ena od ljubljanskih občin dodelila društvu, medtem ko čaka na denacionalizacijo. Pri obeh začasnih stanovanjskih rešitvah obstaja problem, da stanovalci čez noč ostanejo brez strehe nad glavo, kar je za ljudi s psihosocialnimi težavami še posebej ogrožujoče. Poleg tega pa je najemanje stanovanj na prostem trgu velika izguba, saj bi že ob običajnih kreditih lahko tovrstno stanovanje izplačali.

Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve je odobrilo finančna sredstva projektu stanovanjskih skupin za leto 1996, ki bodo namenjena ustanovitvi nove skupine, tokrat za ženske z dolgotrajnimi psihosocialnimi težavami.

Stanovalec/stanovalka skupine ima pravico:

1. Pravica do izbire:

- psihiatra
- splošnega zdravnika
- zobozdravnika
- okulista
- ključnega delavca
- dodatnega zdravstvenega zavarovanja
- do zagotovnika

2. Pravica do dostojanstva in spoštovanja:

- do spoštljivega ravnanja osebja in sostanovalcev
- do odsotnosti groženj, poškodb, posmehovanja zaradi videza, narodnosti spolne usmerjenosti, sposobnosti in zmožnosti ter načina življenja
- do veroizpovedi in obiskovanja religiozних institucij
- do privatnosti in psihofizične varnosti
- do izražanja čustev in mnenj, kot tudi spreminjanje le-teh
- pravica reči NE in ne biti kaznovan ali šikaniran zaradi tega
- pravica delati napake in ne biti kaznovan ali šikaniran zaradi tega
- pravica biti odgovoren

3. Pravica do informiranosti:

- o diagnozi
- pozitivnih in negativnih učinkih medikamentov

- o vsebini dokumentacije
- o vseh vidikih, postopkih in ciljnih skrbih
- o mreži dogajanj v širši in ožji okolici
- o delovanju sorodnih društev in organizacij
- o organih društva, predstavnikih in načinu delovanja le-teh
- o virih financiranja projektov in njihovega finančnega poslovanja
- o kraju, času in vsebini delovanja različnih projektov in akcij znotraj društva, ter drugih društev in organizacij

4. Pravica do udeležbe in vključevanja:

- do točnih in tekočih informacij glede skrbstvenega dela
- o individualnem načrtovanju
- v skrbstvenem načrtovanju
- v potekanju življenja in dela skupine
- v namenskem razpolaganju s sredstvi, ki so namenjeni skupini
- v svet društva
- v različne projekte društva
- v sorodna društva in organizacije
- v različne kulturno-rekreacijske ustanove

5. Pravica do pritožbe:

- stanovalec-ka mora biti seznanjen z načinom in postopkom pritožnega sistema
- da se pritožbe resno in hitro obravnavajo

6. Pravica do dostopnosti in zaupnosti dokumentacije:

- dokumentacija mora biti stanovalcu-ki na vpogled
- lahko doda ali vzame dokument za katerega misli, da je/ni pomemben
- vodi lahko osebno dokumentacijo
- za vse informacije, ki jih kdo želi, mora dati soglasje

7. Pravica do osebne neodvisnosti:

- do pomoči in usposabljanja za njeno doseganje
- da se sam-a odloči kako ga-jo bomo klicali/tikali ali vikali
- da sprejema obiske in obiskuje prijatelje, znance, sorodnike, ki jih sam-a želi; po potrebi tudi v spremstvu delavca
- do samostojne izbire in nabave oblačil

- do samostojnega razpolaganja z žepninami (20%)
- do samostojne skrbi glede zdravil
- do samostojnega obiska psihiatra, splošnega zdravnika, socialnega delavca
- do ključev skupine in sobe
- do intimnosti
- do prepovedi vstopa v sobo komurkoli
- pred vstopom v prostor je potrebno vedno potrkati oz. pozvoniti
- do odhodov in prihodov v skupino tekom dneva in noči
- do zavarovanja osebne lastnine
- da se podpira in upošteva njegova/njena želja o odpustu iz skupine
- da se nobena sprememba ne zgodi brez njegove/njene vednosti
- do neupoštevanja nepotrebnih pravil in opravil

8. Pravica do dela, usposabljanja, izobraževanja

9. Pravica do prostega časa:

- da ga preživlja po lastnih željah (sprehodi, poslušanje glasbe, TV, obiski, družabne igrice, počitek, branje ...)

10. Pravica do družabnega življenja:

- zabave
- rekreacije
- obiskov kulturnih prireditev
- izletov, letovanja...

11. Pravica do vodenja gospodinjstva:

- v okviru sposobnosti oz. pomoči in usposabljanja za doseganje čimvečje samostojnosti
- vodenje finančnega dnevnika o nabavi prehrane, plačevanju tekočih stroškov in ostalih stvari, ki so neposredno povezana z življenjem skupine in posameznika
- do samostojne priprave obrokov zase in skupino
- do nakupov hrane
- do dietne prehrane
- do 1-krat mesečnega obroka izven skupine, denar dobi iz fonda skupine
- do samostojne uporabe pralnega stroja, likanja ...

12. Pravica do higiene:

- enkrat v dveh mesecih ima pravico obiskati frizerja iz skupnega fonda skupine
- enkrat mesečno ima pravico nakupa tolaetnih potrebščin iz skupnega fonda skupine
- po potrebi tudi obisk pedikerja

13. Pravica do pogovora, svetovanja, spraševanja in razčiščevanja eventuelnih problemov in nesporazumov

14. Pravica, da vpraša po tistem kar želi imeti

15. Pravica, da je poslušan/a

16. Pravica, da ga/jo ljudje jemljejo resno

17. Pravica, da v nujnih primerih pokliče delavce stanovanjske skupine tudi na dom

18. Da je obravnavan-a v skladu z kodeksom dobre prakse

Namen okvirno naštetih pravic naj bi omogočil čimvečji nadzor nad svojim življenjem, v skladu s sposobnostmi posameznika.

UČINKOVITOST VZGOJNIH UKREPOV

/Pohvala, nagrada, kazen, restitucija/

Dragan Trampuž

Uvod

V svojem dolgoletnem vzgojiteljevanju v vzgojnih zavodih in nekaj manj v dijaških domovih sem opažal precejšnje razlike v pogostosti uporabe pohval, nagrad in kazni.

Nekateri vzgojitelji smo bili s posameznimi naštetimi vzgojnimi ukrepi preradodarni, drugi spet preskopi. Včasih smo se bolj zatekali le k pohvalam in nagradam, drugič bolj h kaznovanju. Zelo težko je doseči pravšnje razmerje med njimi, še težje pa določiti pravi trenutek za uporabo enega izmed njih.

Vzgojni proces je kompliciran, zahteven, vzgoja pa najbolj dialektična znanost, tako da je *vrednost vzgojnega ukrepa* odvisna od okoliščin, zlasti od otrokove narave.

Prav vrednost oziroma učinkovanje vzgojnih ukrepov (pohvale, nagrade in kazni) na dijake-inje na eni strani in vzgojiteljeva predstava, ter pričakovanja o učinku teh ukrepov na drugi strani je tisto, kar mi že dolgo vzbuja zanimanje in je tudi tokrat glavni motiv za pristop k navedeni seminarski temi.

Z vzgojnimi ukrepi želimo vzgojitelji-ce namerno vplivati na ravnanja in vedenje dijakinj tako, da bi jim lažje sledili, jih vzgojno obvladovali in vodili. Vzgojne ukrepe uporabljamo z namenom, da bi lažje disciplinirali dijakinje za opravljanje dejavnosti, ki so predpisane v vzgojnem načrtu. Preprosto povedano želimo z vzgojnimi ukrepi doseči, da bi se dijakinje bolj trudile, da bi si bolj prizadevale.

Vzgojne ukrepe v naši dejavnosti lahko razvrstimo v dve skupini:

- *Vzgojni ukrepi, ki so predvideni, zapisani v domskem redu oziroma pravilih dela in bivanja dijaškega doma* (npr.: pisna pohvala, nagrada, prenehanje pravice bivanja v domu ...; izreče in podeli jih običajno ravnatelj-ica dijaškega doma na domski skupnosti.)
- *Vzgojni ukrepi, ki jih vzgojitelj-ica dnevno uporablja pri svojem delu z dijakinjami* npr.: vzgled, pojasnjevanje, obljava, nasvet, ustna pohvala in priznanje, različne oblike nagrajevanja in še mnogi drugi, ki v domskih pravilih niso eksplicitno določeni (gre za samostojno odločanje in vzgojno moč vzgojitelja).

Tako prvo kot drugo skupino vzgojnih ukrepov pedagoška stroka opredeljuje kot *vzgojne metode*.

Razmislek o terminologiji ključnih pojmov

Vzgojni ukrep - vzgojna metoda

Vzgojni ukrep je pojem, ki ga običajno srečamo na sodišču pri izrekanju mladostnikom pa tudi na centru za socialno delo. Torej gre za ukrep, ki ga izreče neka od družbe pooblaščenca institucija v primeru, ko odrasla oseba ali mladostnik s svojimi ravnanji že presega okvire pravnih norm. Kršitev teh norm pa ima za posledico izrek ukrepa, ki ima bolj prizvok kazni, represije, kot pa nečesa kar naj bi uporabljali v vzgoji dijakinj oziroma dijakov v dijaških domovih.

Termin *vzgojni ukrep* je pojem, ki sodi bolj v penologijo in je v praksi vzgoje dijaških domov le prevzet. Njegova uporaba zato več ne ustreza načinom in ciljem vzgoje, ki poteka v teh ustanovah.

Restitucija namesto kazni

Pomen pojma **kazen** je v naših glavah še vedno zabeležen kot "vzgojno delovanje" s primesmi represije, nasilja, ponižanja, kar so bili temeljni cilji vladanja in vzgajanja v naši preteklosti. V mladini pa je danes že zrasla zavest osebnega dostojanstva, časti, lastne vrednosti, svobode in enakopravnosti. Že sam izraz **kazen** pri mladih povzroča odpor in je pri vzgoji dijakinj pametneje uporabljati kakšno drugo metodo, ki za seboj nosi tudi sodobnejšo vzgojno vsebino in pristop. Takšno možnost nam danes že ponuja t.i. metoda restitucije v pomenu iskanja možnosti poprave storjene napake.

Pohvala in nagrada

Pohvala in nagrada sta pojma, ki sta si po vsebini in pomenskosti dokaj identična in v nas vzbujata prizvok pozitivnega odnosa do nekega ravnanja in do človeka nasploh. Prav zato še manj sodita k tradicionalnemu pojmovanju vzgojnega ukrepa. Gre torej za pojma, ki ju uporabljamo takrat, ko govorimo o vzgojnih metodah spodbujanja.

Pedagoška stroka o opredelitvi vzgojnih metod

M. Cenčičeva pravi, da so *vzgojne metode* poti, načini, postopki, s pomočjo katerih obdelamo vzgojno vsebino, delujemo na učence in jih usmerjamo k vzgojnemu smotru. Kažejo nam, kako je treba ravnati v vzgojni praksi, da dosežemo vzgojne rezultate. Vsaka *vzgojna metoda* vključuje več *vzgojnih sredstev oziroma oblik*.

Tako je naprimer pohvala lahko pisna ali pa ustna. Dijakinji jo vzgojiteljica lahko izreče na samem, pred manjšo ali večjo skupino. Nagrada je lahko materialna (npr. knjiga, predmet za vsakdanjo rabo ipd.) ali nematerialna (npr.: morda izreden ali podaljšan izhod dijakinji ipd.).

Cenčičeva vzgojne metode deli na:

- **Metode spodbujanja** (npr. priznanje, pohvala, nagrada, tekmovanje in primerjanje, sodelovanje, nasvet, obljuba, zgled, preverjanje in ocenjevanje);
- **Metode poučevanja in prepričevanja** (npr. pojasnjevanje, predavanje, referati učencev, dijakov, etični razgovor, pogovor ali dialog, pogovor v skupinah, vzori in ideali);
- **Metode navajanja** (npr. navajanje, režim, disciplina, igra, delo);
- **Metode preprečevanja** (npr. zahteva, pretnja ali grožnja, nadzor, preusmerjanje, opomin, graja in kritika, kazen).

Pohvala je višja stopnja priznanja

Pozitivni učinek pohvale na storilnost in ravnanje je bil že večkrat empirično ugotovljen.

Svoj prispevek k proučevanju učinkovitosti pohvale na vzgojne rezultate nam posreduje Rakič v delu "Procesi in dinamizmi vaspitnog djelovanja",

ki med drugim ugotavlja, da pohvala učence motivira, spodbuja k vztrajnosti in jih prepričuje o njihovih sposobnostih.

Pohvala je višja stopnja priznanja in sodi k metodam spodbujanja. Z njo izrazimo zadovoljstvo nad opravljenimi dolžnostmi, odobravamo ravnanje in rezultate.

Naša pohvala daje dijakom in dijakinjam potrdilo oz. povratno informacijo o pravilnosti njihovega ravnanja, to pa jih spodbuja k vztrajnosti.

Nagrada kot najmočnejše sredstvo spodbujanja

Družboslovna raziskovalca Zorman Leon in Toličič Ivan v svojem delu Okolje in uspešnost učencev med drugim navajata, da nagrajevanje učencev pod določenimi pogoji prispeva k njihovemu boljšemu intelektualnemu razvoju.

Nagrada je najmočnejše sredstvo spodbujanja. Ta ne prinaša le duhovnega zadovoljstva, temveč tudi materialno vrednost. Prav zaradi tega je občutljivo in tvegano sredstvo, uporabno le pod določenimi pogoji in s pridržkom;

Vedno pa se nagradam ne moremo izogniti. Ko mlad človek opravi z obvladovanjem velikih naporov svojo dolžnost, ga upravičeno lahko nagradimo. Tudi to sredstvo ima svojo psihološko utemeljitev. Nagrada je zunanja spodbuda socialnega učenja, ki razvija voljo za premagovanje naporov in spodbuja k delovanju, ki samo po sebi učencev ne zadovoljuje.

Iz svojih izkušenj lahko trdim, da je nagrada zelo uporabna takrat, ko je temeljni interes za neko dejavnost pri dijakinjah že prisoten in tudi izražen v dejanjih, a jim zmanjka "sape" in notranje moči za uresničitev še večje učinkovitosti in ko je treba le še dodatno podkrepiti njihovo notranjo pripravljenost za skupinske cilje. Materialna vrednost nagrade je v takšnem slučaju za dijakinje drugotnega pomena.

Restitucija je ustrežnejša in učinkovitejša od kazni

Večina pedagoških teoretikov je do uporabe kazni zelo kritična, nekateri pa jo celo popolnoma zavračajo.

Kazen je najznačilnejše sredstvo metode preprečevanja. To je skrajno sredstvo, ki ga uporabljamo, ko vsa druga odpovedo, da učenca prisilimo, da dosežemo svoj namen, da nekaj ukrenemo zoper kršitev norm ali

opravljeno škodo. Kazni je zelo težko določiti njeno mesto v sodobni vzgoji.

Spornost kazni je zlasti v tem, da je bolj odvisna od osebnosti vzgojitelja kot pa od prestopka. Učinkovitost kazni lahko dosežemo le takrat, ko se dijak-inja zaveda svoje krivde. Pred kaznovanjem je torej treba pri dijaku oz. dijakinji doseči uvid v neustreznost ravnanja. Šele potem lahko pričakujemo, da bo kazen prinesla tudi željene vzgojne učinke.

Spričo dvomljive vrednosti kazni na njeno mesto vstopa nova vzgojna metoda ali še boljše vzgojni pristop imenovan **restitucija**.

Njen cilj je doseči in vzdrževati ustrezno raven discipline. Pri doseganju le-te je humanejša od kazni, saj dijakinje ne razoseblja, ne poniža, temveč ga stimulira, da prostovoljno sodeluje pri korekciji svojega vedenja.

Restitucija (ne le v smislu povrnitve škode, ki jo nekdo povzroči s svojim vedenjem ljudem ali stvarjem okrog sebe, ampak tudi in predvsem v pomenu iskanja možnosti, da popravi storjeno napako) izkorišča človekovo prirodno težnjo k izboljšanju njegovih možnosti, ki jih ima v življenju, zato učencu pomaga, da te možnosti prepozna in jih začne uporabljati. S tem učenca usmerjamo k samodisciplini.

Učinkovitost restitucije zagovarjajo pristaši kontrolne teorije, med katere sodi tudi avtorica knjige Restitucija - preobrazba discipline v šolah. Diane Chelsom Gossen.

Kontrolna teorija ugotavlja, da celotno človekovo vedenje in ravnanje pomenita stalno zasledovanje (kontrolno) tistih zaznav, ki zadovoljujejo osnovne človeške potrebe na telesnem, duševnem ali duhovnem nivoju.

Ker ne moremo vedeti, katere zaznave v določenem trenutku posamezniku pomenijo zadovoljitev neke potrebe, ne vemo tudi kakšno vedenje bo uporabil za doseg željenih zaznav. Prav zato je človekovo vedenje vedno smotrno in smiselno ter najboljše, kar mu je v danem trenutku prišlo na misel. V kolikor želimo to vedenje preprečiti, ga spravimo v položaj, ko je ogrožena njegova osnovna značilnost bivanja: nadzorovati spremenljivke v okolju in ne biti nadzorovan od spremenljivk iz okolja. Tako mi "zunanji" ne moremo določiti, kaj bo posameznika motiviralo. Naša nagrada je nekomu nagrada le, če si jo želi. Podobno je s kaznijo: kazen je nekomu kazen, če si jo ne želi.

Prav te ugotovitve nam kažejo, da je *uporaba in učinkovitost vzgojnih metod* (pohvale, nagrade in kazni) *obsojena na neuspeh v kolikor ne poznamo dovolj posameznika in njegovih trenutnih potreb.*

Učinkovitost vzgojnega postopanja lahko dosežemo le tako, da stalno raziskujemo, kaj dijakinje želijo, kaj potrebujejo in kaj zasledujejo s svojimi ravnanji.

Primeri učinkovitosti vzgojnih metod v praksi

Primer uspešne uporabe pohvale

Primer izhaja iz interesne dejavnosti krožka: igranje namiznega tenisa. Moj cilj vodenja krožka je bil (fragmentirano misleč na pohvalo) strukturirati dijakinjam prosti čas, navajati jih na rednost sodelovanja v njem, naučiti jih igrati namizni tenis, sprejemati zmago in poraz v tekmi, navažanje na strpnost. Opaženi cilji dijakinj so bili kratkoročnejše narave: zanimivost, zabava, takojšnja uspešnost in premoč nad soigralko. njihov generalni cilj pa je bil usmerjen v napovedano tekmovanje z dijakinjami sosednjih dijaških domov.

Krožek smo ob začetku šolskega leta pričeli z 9 dijakinjami. Rednost udeležbe in disciplina na treningih do prve tekme nista pomenili večjega problema. Na prvi tekmi z ekipo DD Tabor se je končalo tako, da smo srečanje izgubili z rezultatom 3 : 0.

Vadbe namiznega tenisa so postajale vse bolj in bolj psihično naporne. Dekleta so bila nezadovoljna, osip je bil vedno večji. Čeprav sem na vajah namiznega tenisa uporabil vse možne oblike spodbujanja dijakinj (priznanje, nasvet, ustna pohvala na samem in pred skupino soigralk, spodbujanje med igro ...) jim to ni povečalo veselja do igre in prihajanja na trening. Sčasoma je število rednih obiskovalk krožka padlo na štiri dijakinje. Bil je zadnji čas, da storim nekaj, s čimer bom obdržal vsaj te, najbolj vztrajne igralke. Zaradi maloštevilčnosti skupine sem jih sedaj že dodobra spoznal in imel z njimi stik. Treba je bilo uporabiti vzgojno sredstvo, ki bi dijakinjam osmislilo njihovo pripravljenost za nadaljnje igranje namiznega tenisa. Odločil sem se, da vsa štiri dekleta prejmejo pisno pohvalo za dotedanjo vztrajnost pri vadbah. Pohvala je bila predana iz izrečena javno, na domski skupnosti.

Uspeh ni izostal, saj so dekleta dobila potrditev o pravilnosti svojega ravnanja t.j. vztrajanja pri krožku.

Komentar

Cenčičeva med drugim pravi: "Psihološko je pohvala poseben dražljaj, ki vpliva na motivacijo pri delu in ravnanju, je spodbuda za vztrajanje na določeni poti."

Takšen učinek pohvale je bil dosežen tudi v mojem primeru. Za javno pohvalo sem se odločil zavedajoč se, da sem pravilno zaznal takratne potrebe dijakinj namiznoteniškega krožka.

Primer učinkovitosti skupinske nagrade

Pred dvema letoma sem imel skupino-enoto dijakinj 4. letnika srednje šole za farmacijo. Skupina je bila zaradi štiriletnega skupnega bivanja v domu že dokaj dobro notranje povezana. Vsa dekleta so se zavedala cilja - biti čimbolj uspešna na zaključku srednjega šolanja zaradi boljših poklicnih in nadaljnjih izobraževalnih možnosti. Ta njihov cilj sem utrjeval in se ob tem zavedal, da bo za njegovo realizacijo potrebno doseči višjo stopnjo funkcioniranja enote kot medsebojno bolj povezane učne skupine. Treba je bilo razviti večjo mero medsebojne učne pomoči, saj je kazalo, da dekleta tega sama ne zmorejo. Zatekale so se bolj k medsebojnemu tekmovanju, kar pa ni prinašalo zadovoljitve njihovega cilja, da bi bile ob koncu šolskega leta vse učno uspešne. njihova dotedanja prizadevanja je bilo treba utrditi z nečim, kar jih bo medsebojno še tesneje povežalo.

Odločil sem se, da jih za njihov dosedanji trud **nagradim** s piknikom v naravi. Na pikniku smo uresničevali potrebo po sprostitvi in zabavi in se hkrati veliko pogovarjali o načinih medsebojne pomoči, ki prinašajo tudi boljše učne rezultate vseh v enoti.

Kasnejše ravnanje dijakinj pri učenju je potrdilo pravilnost moje odločitve pri izbiri vzgojne metode, saj je medsebojna učna pomoč stekla brez mojih dodatnih spodbud. Prejšnja tekmovalna energija je bila z uporabo te metode preusmerjena na medsebojno pomoč.

Izostala je potreba po inštrukcijah pri učenju, saj so dijakinje s povečano pripadnostjo skupini same med sabo zagotavljale zadosten nivo izmenjave znanj.

Komentar

Ustreznost uporabe nagrade v danem primeru mi potrjuje tudi M. Cenčič, ki v svojem delu *Dinamika vzgojnega dela v šoli* med drugim pravi: "Kolektivna nagrada je ustrezna, kadar so učenci povezani v trden kolektiv, kadar imajo skupne interese, si skupaj prizadevajo in jih tako nagrada še tesneje poveže".

Prav tesnejša povezanost dijakinj v enoti in s tem tudi večja stopnja medsebojnega sodelovanja je bil cilj uporabe te metode.

Primer učinkovitosti uporabe restitucije

Dijakinji 1. letnika srednje šole za zdravstvene delavce sta ob pričetku šolskega leta želeli biti sostanovalki. Njuno medsebojno sporazumevanje je bilo sprva zelo dobro. Skupaj sta se učili, redno opravljali domske zadolžitve (pospravljalanje itd.) ter se družili tudi v prostem času.

Sčasoma je njun odnos postajal vedno bolj konflikten. Prišlo je tako daleč, da sta pričeli z medsebojnim fizičnim obračunavanjem, kar je vznemirjalo celotno skupino.

Uporaba vzgojnih metod prepričevanja (pojasnjevanje, individualni pogovori, ipd.) in spodbujanja (nasvet) ni dala pravih rezultatov, saj s tem nista uspeli normalizirati svojega skupnega bivanja.

Po temeljitem razmisleku sem uporabil oblike metode restitucije. Obe dekleti sta v resnici hoteli ravnati drugače, vendar tega nista zmogli, saj sta svoje trenutne potrebe po uveljavljanju in sprejetosti še nadalje poskušali uresničevati z vsiljevanjem medsebojnega podrejanja. Vse to ju je vodilo v začarani krog medsebojnih konfliktov. Reševanja slednjega sem se lotil postopno.

Poklical sem ju na skupen pogovor, na katerem sta vsaka zase opisali svoje vedenje v medsebojnem sporazumevanju.

Odgovarjali sta na vprašanja:

- Kaj si delala, kako si ravnala?
- Kaj si želela s tem doseči?
- Ti je to pomagalo?

Skupno sta ugotovili, da se je njuno praktično vedenje razlikovalo od želja. S tem je bil dosežen uvid v neustreznost ravnanj.

Na naslednjem srečanju (imeli sta čas za premislek) je po prvih treh vprašanjih sledilo še vprašanje:

– Želiš najti način, ki ti bo pomagal doseči željeni odnos s sodijakinjo?

Pri obeh je bil odgovor pritrdilen. Že do drugega srečanja se je njun medsebojni odnos izboljšal. Treba ga je bilo le še utrditi z načrtom, ki sta ga na tem drugem razgovoru oblikovali sami.

Na tretjem srečanju smo ugotovili, da je bila njuna želja po nekonfliktnem obnašanju izvedljiva. Po vloženem trudu sta doživeli uspeh.

Komentar

"Spremembe, ki jih od otroka pričakujemo, izhajajo iz samoocene, kakšna oseba želi postati. Proces restitucije zajema višji jaz, altruistični jaz. Gre za pomik otroka od točke, kjer se želi izogniti neugodnostim, k vgrajevanju kakovosti v medsebojne odnose."

Koncept restitucije sem uporabil namesto metode kaznovanja in pogojevanja, ker sem želel pri dijakinjah razviti določeno stopnjo samodiscipline. V danem primeru se je napor izplačal.

Sklepne misli in ugotovitve

Menim, da so metode spodbujanja (pohvala in nagrada) še vedno uporabne in dajejo ob pravem času zaželjene učinke v vzgoji. To dokazujejo tudi moje izkušnje in navedeni primeri. Vsekakor pa moramo biti z njihovo uporabo zmerni in previdni. Za to morajo biti izpolnjeni določeni pogoji: dobro poznavanje osebnostne naravnosti dijakinj, hvalimo in nagrajujemo le dejanja in ravnanja dijakinj itd.

V obdobju dosedanjega vzgojiteljevanja v dijaškem domu sem se srečal z vzgojo dijakinj prvega, drugega in četrtega letnika srednjih šol. Od predstavljenih metod sta se mi v tem času izkazali kot učinkoviti pri mlajših predvsem pohvala in restitucija, pri dijakinjah četrtega letnika pa je bila izredno učinkovita vzgojna metoda skupinska nagrada.

Literatura in viri

- Glasser William: Kontrolna teorija, (prevod), Taxus, Ljubljana, 1994;
- Chelson Gossen Diane: Restitucija - preobrazba discipline v šolah, Regionalni izobraževalni center, Radovljica 1993;
- Cenčič Mira: Dinamika vzgojnega dela v šoli, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1986;
- Rakič Branka: Procesi I dinamizmi vaspitnog djelovanja, Svjetlost, Sarajevo 1981;
- Zorman Leon, Toličič Ivan: Okolje in uspešnost učencev - vpliv socialnoekonomskih in demografskih dejavnikov na šolski uspeh in osebne lastnosti otrok, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1977;
- Skupnost domov učencev srednjih šol SRS: prispevki k teoriji in praksi vzgoje v domovih za učence, Mladinska knjiga, Ljubljana 1980;
- prof. dr. France Brilc: Penologija, Pedagoška fakulteta v Ljubljani, zapiski s predavanj, Ljubljana 1991;
- Dnevnik vzgojiteljevega dela v Dijaškem domu Poljane v Ljubljani v obdobju od 1994 do 1996;
- Pravila bivanja v Dijaškem domu Poljane v Ljubljani

STANOVANJSKE SKUPINE IN DRUGE OBLIKE SKUPNOSTNEGA REZIDENCIALNEGA VARSTVA LJUDI Z DOLGOTRAJNIMI PSIHOSOCIALNIMI STISKAMI

Vito Flaker

Okrogla miza

Gradivo je nastalo ob okrogli mizi, ki jo je Altra pripravila ob svojem občnem zboru 19. januarja 1996, z naslovom *Perspektive razvoja skrbi za ljudi z dolgotrajnimi psihosocialnimi težavami*. Dejansko je šlo za posvetovanje o usodi stanovanjskih skupin, obliki skrbi za ljudi, ki se je pri nas že precej uveljavila na različnih področjih, predvsem na področju skrbi za mladostnike s težavami pri vzgoji oz. iz neurejenih socialnih razmer, pozneje pa tudi za ljudi s telesno in duševno prizadetostjo. Od leta 1992, ko je takratni Odbor za družbeno zaščito norosti, sedaj Altra, ustanovila stanovanjsko skupino za oskrbovance Hrastovca, pa sta se ustanovili še dve skupini za ljudi s tovrstnimi težavami.

Okrogla miza je bila precej reprezentativna, saj so na njej sodelovali predstavniki večine ustanov in organizacij, ki se jih ta problematika tiče, razen morda predstavnikov lokalnih oblasti, ki so svojo prisotnost opravičili. Diskutirali so: državna sekretarka Anka Osterman z Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve, svetovalka vlade Barbara Strajnar z Ministrstva za okolje in prostor, Marjan Vončina in Bojan Pucelj direktorja Centrov za socialno delo, Jadranka Čarapič, socialna delavka na Centru za mentalno zdravje, Jana Dragar, socialna delavka iz bolnišnice Polje, Mateja Kraševc, socialna delavka iz CSD Moste-Polje, Barbara Drogenik, socialna delavka iz stanovanjske skupine Šenta, Zoran Sedmak, socialni delavec in Nevenka Močnik, socialna pedagoginja, oba iz stanovan-

jskih skupin Altre, Dušica Grgič, psihologinja iz CSD Moste Polje, Jelka Škerjanc iz sklada Silva, Lado Hočevnar, predsednik društva Biva, Srečko Pavlič, socialni delavec iz zavoda Trate, Katarina Lavš, novinarka in aktivistka na področju duševnega zdravja v skupnosti. Moderator je bil avtor tega zapisa. Ta je nastal na podlagi magnetograma okrogle mize, ki ga je pripravil Peter Murko. Poročilo predstavlja tekstualno obdelavo diskusije. dodatki so minimalni, sklepi in predlogi izhajajo iz diskusije, formulirani pa so naknadno, z ustrežno avtorsko svobodo poročevalca.

Namen okrogle mize je bil razpravljati predvsem o vmeščenosti stanovanjskih skupin v sisteme socialnega in zdravstvenega varstva ter stanovanjske politike v Sloveniji. Tako smo pustili ob strani kup obravnavanih dilem in problemov, ki so sicer še vedno odprti in nerešeni, vsekakor pa so v tem trenutku manj pereči, kot je vprašanje, kako zagotoviti normalne materialne in formalne pogoje za delovanje obstoječih skupin in nenazadnje za ustanavljanje novih, ki jih še kako potrebujemo.

Stanovanjske skupine v Sloveniji

V tem trenutku je v Sloveniji nekaj več kot 20 stanovanjskih skupin, od tega približno polovica za mladostnike, ostale pa za druge skupine ljudi (telesno in duševno prizadete, ljudi z dolgotrajnimi psihosocialnimi stiskami). Govorilo se je o ustanovitvi skupin tudi za starejše ljudi in za ljudi, ki so zasvojeni s heroinom. V Sloveniji deluje društvo delavcev v stanovanjski skupini *Biva*.

Organizacijsko veliko skupin deluje kot posebne enote v okrilju matičnih zavodov. Gre predvsem za vzgojne zavode, od katerih se je eden (Zavod Marjana Kozelja, ki je bil prej v Framu) povsem in zelo uspešno preoblikoval v grozd stanovanjskih skupin, v podobnem procesu preoblikovanja pa je tudi predvski zavod in zavod v Jaršah. Nekaj stanovanjskih skupin so ustanovila posamezna društva (Društvo paraplegikov, Altra, Šent), eno pa tudi Center za socialno delo (Koper).

O stanovanjskih skupinah je bila 1991 izvedena posebna in obsežna raziskava (Flaker, 1992), s to temo se je ukvarjala tudi raziskava *Načrtovanje razvoja psihosocialnih služb na podlagi potreb ljudi z dolgotrajnimi psihosocialnimi stiskami na področju R Slovenije* (Flaker in sodelavci, 1995), izvedena pa je bila tudi manjša evolucijsko-primerjalna raziskava o vplivu

bivanja v stanovanjski skupini (Čačinovič-Vogrinčič in sodelavci, 1996). V našem prostoru sta bili objavljeni tudi dve publikaciji na to temo (Lačen, 1990; Brandon, 1993).

V tem trenutku je v socialnih zavodih najmanj 1500 ljudi, ki po svoji starosti tja ne sodijo in bi potrebovali bolj primerno obliko rezidencialnega varstva. Poleg tega je še najmanj 4000 ljudi, ki se redno vračajo v bolnico in bi od njih mnogokateri potrebovali to obliko vmesne obravnave.

Stanovanje in duševna stiska

Stanovanje je pogosto ključna okoliščina pri nastanku duševne stiske, kot tudi pri osifikaciji tovrstnih motenj. Hkrati pa lahko tudi zatrdimo, da večkrat rešitev tega problema učinkuje prav zdravilno. Poznamo zgodbe, ki so nam jih pripovedovali uporabniki psihiatričnih služb (Flaker in sodelavci, 1995), ko se je človek v akutni duševni stiski, ker ni imel stanovanja, vozil z vlakom ponoči do Zagreba in nazaj. Ali ko je nekdo po triletnem bivanju v bolnišnici prišel domov in našel v svojem stanovanju podnajemnika. Obrnil se je in šel nazaj v bolnišnico. Veliko ljudi je ostalo v bolnišnici ali v zavodu deloma zaradi konfliktov v svojem okolju (sosedji, svojci). Življenje s starši ali drugimi svojci je težavno za vsakogar, za ljudi z duševno stisko pa še posebej. Prepri so lahko povod za hospitalizacije, bolezen pa pretveza, da družina dobi več bivalnega prostora. Dostikrat je razlog za hospitalizacijo ali namestitev v zavod banalen, kot npr. nezmožnost nekoga, da plača račun za elektriko (socialna služba mu pa plača dosti višjo oskrbnino). Nasprotno pa smo bili velikokrat priča, da je stanovanje razrešilo dokaj hude konflikte, ki so takorekoč vodili že v Hrastovec.

Skratka pomanjkanje stanovanja je kot sprožilna okoliščina ali kot posledica velikokrat prisotno v karieri duševnega bolnika. Pogosto so ogrožene njegove ali njene pravice, da ima kje biti, kam spraviti svoje stvari, si skuhati, povabiti prijatelje ali zgolj imeti mir pred svetom. Zato je po eni strani pravice do stanovanja ljudem z dolgotrajnimi psihosocialnimi težavami zavarovati, utrditi in jim omogočiti lažje reševanje stanovanjskih problemov, po drugi strani pa potrebujejo še izven standardne oblike bivanja kot npr. pribežališče, zavetišča (križna stanovanja) in prostore, kjer je možna rehabilitacija; npr. stanovanjske skupine.

Stanovanjske skupine in procesi preoblikovanja rezidencialnih služb

Majhne rezidencialne enote so se že ves čas obstoja duševnega zdravstva kazale kot nadomestilo ali celo alternativa velikim zaprtim azilom. Njihov pomen v sistemu skrbi za ljudi z dolgotrajnimi duševnimi stiskami pa se je radikalno povečal z uveljavljanjem politike odprtih vrat v duševnih bolnišnicah in še toliko v procesih preoblikovanja velikih zaprtih sistemov v služnostne oblike skrbi, poznanih pod imenom dezinstitutionalizacije. Pokazalo se je namreč, da veliko prebivalcev tovrstnih ustanov nima kam iti, kot tudi to, da so obtičali v zavodih tudi deloma zaradi stanovanjskih problemov ali pa da so potrebni podpore pri vsakdanjem življenju. Tako se je v zadnjih desetletjih oblikovalo več različnih oblik rezidencialnega varstva, ki pokriva stanovanjske, terapevtske in rehabilitacijske namene tovrstnega varstva (Assioli, 1988). Poznamo sprejemališča (*hostels*), stanovanje in hrano pri zasebnikih, terapevtske skupnosti, stanovanjske skupine, grozde stanovanj z jedrom (*core and cluster*), podprta ali zaščitena stanovanja in delitev stanovanj.¹ Pri vseh teh oblikah je možna zelo različna in fleksibilna prisotnost podpornega osebja.

Tovrstne oblike podpore ljudem organizirajo različni akterji: lokalne zdravstvene ali socialne službe, zavodi ali bolnišnice, ki se preoblikujejo v skupnostne službe pa tudi neprofitne stanovanjske organizacije in društva uporabnikov in svojcev. Za te oblike pa je ne glede na nosilca dejavnosti značilna interdisciplinarnost in individualizacija obravnave, včasih pa tudi financiranja.

Primer Altrine stanovanjske skupine

Pri nas je bila prva stanovanjska skupina na področju duševnega zdravja ustanovljena maja 1992 za štiri oskrbovance zavoda Hrastovec-Trate. To je bila pogumna poteza, saj je bilo potrebno veliko entuziazma in improvizacije kot tudi podpore zavoda in Ministrstva za zdravstvo in socialno varstvo. Sedaj pod okriljem društva Altra delujeta dve stanovanjski skupini z

¹ V tem primeru je pogosto tako, da lokalna oblast dodeli ali celo kupi uporabniku večje stanovanje, kot bi mu pripadalo, da lahko v njega (kot podnajemnika) vseli osebo, ki mu lahko pomaga pri vsakdanjih zagatah.

9 stanovalci, ki so prej živeli v zavodih ali bolnišnicah (Polje, Begunje I). Evaluacije, ki so bile izvedene kažejo, da so stanovalci zadovoljni s spremembo v svojem življenju in s storitvami osebja. Obravnavane probleme osebje uspešno rešuje, medtem ko pa ima več težav z materialnimi in formalnimi pogoji delovanja, ki med drugim tudi zavirajo nadaljnjo širitev dejavnosti. Ob ustanovitvi stanovanjske skupine so omogočili usmerjanje denarja, ki ga za bivanje stanovalcev namenjajo centri za socialno delo, preko zavoda Tisje, kajti ni bilo mogoče najti načina, kako bi društvo zaračunavalo svoje storitve državi. Te začasne rešitve stanovanjski skupini še vedno ni uspelo nadomestiti s trajnejšo in ustrežnejšo rešitvijo. Pri tem ne gre samo za problem ureditve statusa, ki bi omogočal širjenje dejavnosti, temveč tudi za to, da če nek zavod posodi status stanovanjski skupini tudi s tem avtomatično določi ceno in obseg dela osebja in bivanja stanovalcev. Drug problem, s katerim se ti stanovanjski skupini srečujeta, so stanovanja. Eno izmed stanovanj ima namreč stanovanjska skupina najeto na trgu podnajemniških stanovanj (1050 DEM mesečno), drugo pa je ena od ljubljanskih občin dodelila društvu medtem ko čaka na denacionalizacijo. Pri obeh teh rešitvah obstaja problem, da stanovalci čez noč izgubijo streho nad glavo, kar je za ljudi s psihosocialnimi težavami še posebej ogrožujoče. Poleg tega pa je najemanje stanovanja na prostem trgu velika zguba, saj bi že ob običajnih kreditih lahko tovrstno stanovanje izplačali.

Zakonodaja in možnosti za vmestitev

Podlaga za utemeljitev stanovanjskih skupin obstaja v zakonskih aktih, tako na stanovanjskem področju, kot tudi na socialnem. V krovnem stanovanjskem zakonu so predvidena socialna in neprofitna stanovanja. v njem tudi piše, da merila za socialna stanovanja v posebnem pravilniku določita predstojnik republiškega organa za socialne zadeve v soglasju s predstojnikom republiškega organa za stanovanjske razmere. Ta pravilnik je bil sprejet, toda ne govori izrecno o stanovanjskih skupinah. Morda je priložnost za uvrstitev stanovanjskih skupin v nov pravilnik, ki se ga ravno sedaj oblikuje. Za sedaj stanovanjska politika teh možnosti ne upošteva.

O stanovanjskih skupinah eksplicitno govori Zakon o socialnem varstvu in jih tudi eksplicitno omenja Predlog programa socialnega varstva do leta

2000. Vendar pa manjkajo izvedbene smernice, pravilniki, predvsem pa dejanska praksa.

Dejanske možnosti

Socialna stanovanja so zaenkrat le majhne možnosti. Saj se npr. v Ljubljani za 160 razpoložljivih poteguje 3500 kandidatov. Delavcem stanovanjskih skupin, ki so oddali vloge za socialna stanovanja za nekatere stanovalce, so sporočili, da so glede na kriterije le majhne možnosti, da bi jih tudi dobili. Pri teh stanovanjih imajo privilegiran položaj družine. Nekaj točk je možno dobiti na invalidnost, tisti ljudje, ki imajo dolgotrajne psihosocialne težave pa niso v invalidnem staležu, pa takorekoč nimajo možnosti. Tudi ob spremembi pravilnika, ki bi dala prednost ljudem s dolgotrajnimi psihosocialnimi težavami, bi to koristilo za ustanavljanje podprtih stanovanj ali pa za stanovanja, ki bi si jih uporabniki še s kom delili. Težko pa bi bilo na tej podlagi ustanavljati stanovanjske skupine, kjer bi živelo več ljudi z neposredno podporo osebja. V stanovanjskih skupinah, kjer se stanovalci menjujejo, pa bi prišlo tudi do problema, kdo je najemnik stanovanja.

Ena od možnosti je *neprofitna gradnja*. Stanovanjski zakon predvideva neprofitno gradnjo stanovanj za posebno skupino ljudi. Torej so podane možnosti, da bi se ustanovljale (na pobudo centrov za socialno delo, oddelkov za okolje in prostor ali posameznih društev) posebne neprofitne stanovanjske organizacije z vložkom Ministrstva za delo, družino in socialne zadeve ali pa da te organizacije najamejo neprofitno zgrajena stanovanja drugih organizacij za neprofitna stanovanja, vendar pa je to spet predvideno za ljudi z višjimi dohodki. Organizacija lahko najame kredit pri stanovanjskem skladu, pri tem pa imajo invalidi prednost. Taka organizacija pa se lahko prijavi tudi za nakup stanovanj in se tako izogne ponovnemu kopičenju ljudi na enem mestu. Možnost integracijskega pristopa je tudi v tem, da organizacija zgradi blok, ki ga delno oddaja drugim ljudem. Težave pri tem so, da mora neprofitna stanovanjska organizacija imeti že nekaj nepremičnin v lasti (najmanj dve stanovanji).

V diskusiji je bila izražena tudi možnost, da bi bili tudi zasebniki pripravljene oddajati poceni stanovanja za stanovanjske skupine, če bi bili oproščeni davka.

Konverzija sredstev. Nadaljnja možnost, kako preskrbeti stanovanja za stanovanjske skupine, kot tudi deloma za zagotovitev formalnih okvirjev delovanja je preusmerjanje sredstev iz velikih zavodov in bolnišnic v skupnostne oblike. Dejstvo je namreč, da so sredstva za to skupino ljudi kot tudi za druge, ki potrebujejo pomoč pri vsakdanjem življenju že namenjena in uporabljena. Vprašanje je torej, kako preusmeriti ta sredstva v bolj ustrezne in uporabnikom bolj prijazne oblike varstva. Težava je v tem, da se tradicionalne zavodske oblike zaradi svoje inertnosti upirajo spremembam, ter da je, čeprav je stanovanjske skupine lažje organizirati in so cenejše, težko spreminjati status quo in preusmeriti sredstva in ljudi v nove oblike. Ponekod tako npr. poznajo sistem dot (npr. Anglija), kjer vsak dolgotrajni varovanec socialnega ali zdravstvenega zavoda dobi določen znesek (par tisoč funtov), kot popotnico za namestitev v skupnosti.

Za pridobitev stanovanj ima država možnost nekatere nepremičnine, v katerih so sedaj zavodi prodati, lahko jih uporabi za zastavek pri formiranju neprofitnih stanovaljskih organizacij. Vsekakor pa mora vzpostaviti mehanizme, ki bodo brzdali širjenje zavodov, denar za novogradnje nameniti stanovanjskim skupinam (ki jih lahko organizirajo tudi zavodi - npr. Hrastovec je v procesu organiziranja take skupine). Vsekakor je stanovanje za državo dosti bolj likvidna naložba, saj ga je mogoče vedno, ko neha služiti npr. namenu stanovanjskih skupin prodati, medtem ko bi to dosti težje trdili za nek zavod.

Druge možnosti. V diskusiji so prišle na dan tudi možnosti, kjer bi lahko brez izdatne pomoči države prišli do stanovanj za ustanavljanje stanovanjskih skupin in drugih skupnostnih oblik rezidencialnega varstva. Dostikrat se namreč zgodi, da ljudje, ki so v dolgotrajnejši stiski in bi jih po institucionalni inerciji namestili v zavod, imajo svoje stanovanje. Tako bi bilo možno združevati skrb za več takih ljudi (podpirana stanovanja), združiti več takih ljudi v eno stanovanje ipd. Pri duševno prizadetih bi svojci dostikrat radi prispevali svoje nepremičnine ali sredstva v zameno garancije kvalitetne skrbi za njihove otroke po smrti. Da te možnosti ostajajo skoraj neizkoriščene, moramo iskati vzrok v tem, da centri za socialno delo, socialne službe v zdravstvu ali posamezna društva nimajo na voljo organizacijskih okvirjev, ki bi lahko tovrstne pobude absorbirale in jih realizirale. Hkrati pa to tudi pomeni, da ne vedo, kako bodo pridobile denar za financiranje strokovnega dela na tovrstnih projektih.

Sklepi in predlogi

Sklepi

1. urejene stanovanjske razmere so pogoj duševnega zdravja, še zlasti pa rehabilitacije in re-integracije v družbene tokove.
2. Stanovanjske skupine so ena izmed bolj ustreznih uporabnikom prijaznih in vsaj na dolgi rok varčnejših oblik rezidencialnega varstva (glej prilogo str. 15-17).
3. Eden izmed glavnih problemov, s katerim se stanovanjske skupine dandanes srečujejo je njihov nedoročen in neurejen status, kot tudi nejasen organizacijski okvir. To onemogoča njihovo normalno delovanje predvsem pa nadaljnji razvoj tovrstne oblike varstva.
4. Stanovanjski fond za stanovanjske skupine bi bilo možno pridobiti na naslednje načine:
 - z vključitvijo stanovanjskih skupin med kandidate za socialna stanovanja
 - z ustanavljanjem neprofitnih stanovanjskih organizacij, ki bi gradile stanovanja za ta namen
 - s preusmerjanjem in konverzijo obstoječih sredstev namenjenih za varstvo skupin prebivalstva, ki rabijo rezidencialno varstvo (z uporabo sredstev namenjenih za novogradnje različnih zavodov za nakup stanovanj, prodajanjem nepremičnin, zastavljanjem nepremičnin pri ustanavljanju neprofitnih stanovanjskih organizacij)
 - z mobilizacijo obstoječega stanovanjskega fonda za te namene (npr. oprostitvijo od davkov za oddajanje stanovanj v ta namen, organiziranjem podpore ljudem, ki živijo v svojih stanovanjih, omogočanjem "zastavljanja" lastnih stanovanj za vstop v stanovanjsko skupino itn.).
5. Status stanovanjskih skupin je tako zelo pomankljivo opredeljen, da skoraj onemogoča njihovo delovanje, še zlasti pa širjenje dejavnosti in ustanavljanje novih. Nosilci ustanavljanja stanovanjskih skupin in drugih oblik skupnostnega rezidencialnega varstva so lahko službe socialnega varstva, socialni in zdravstveni zavodi, društva ali neprofitne stanovanjske organizacije.
6. Z usodo stanovanjskih skupin je recipročno povezana usoda socialnih zavodov: večje kot bodo kapacitete stanovanjskih skupin, manjše bodo kapacitete zavodov. Vendar je potrebna za vzpostavitev takega procesa

trdna politična volja in odločitev (program preoblikovanja kapacitet, materialne spodbude in restrikcije idp.).

7. Pri delovanju in ustanavljanju stanovanjskih skupin so smiselno razdeljene naloge različnih sektorjev in ravni države tako, da sektor socialnega varstva na državni ravni zagotovi organizacijske smernice, strokovno podporo in zagonska sredstva (nova ali konvertirana sredstva), na lokalni ravni tekoča sredstva (obstoječa sredstva za oskrbino), sektor stanovanjske politike pa dostop do stanovanj.

Predlogi

1. Zastaviti razvoj stanovanjskih skupin kot enega izmed kratkoročnih strateških ciljev in prioritet ministrstva:
 - z oblikovanjem programa preoblikovanja kapacitet rezidencialnega varstva
 - z dajanjem prednosti pri dajanju koncesij
 - z usmerjanjem denarja za novogradnje v tovrstne oblike varstva.
2. Opredeliti formalne okvirje za delovanje in ustanavljanje stanovanjskih skupin.
3. Preučiti možnosti za vključitev stanovanjskih skupin v razdeljevanje socialnih stanovanj.
4. Obstoječim stanovanjskim skupinam nemudoma podeliti dovoljenja za obratovanje in/ali koncesije.
5. Z vložki (denarja namenjenega za novogradnje ali pridobljenega s prodajo starih nepremičnin) omogočiti zainteresiranim organizacijam oblikovanje neprofitnih stanovanjskih organizacij).
6. Oblikovati delovno telo, ki bo z evaluativnim in akcijskim raziskovanjem spremljalo delovanje in razvoj skupnostnih rezindencialnih oblik varstva ljudi s tovrstnimi potrebami, kot tudi z informativnimi gradivi in usposabljanjem spodbujalo ustanavljanje novih skupin.
7. Koordinacija različnih sektorjev (socialnega varstva, stanovanjske politike in deloma tudi zdravstva) in ravni (državne in lokalne) državne podpore.

Viri:

(1996) *Perspektive razvoja ljudi z dolgotrajnimi psihosocialnimi težavami*, gradivo za okroglo mizo, Ljubljana: altra.

- Brandon, D. in Brandon, A. (1992): *Praktični priročnik za delo z ljudmi s posebnimi potrebami*, Ljubljana: VŠSD & PEF.
- Assioli F. (1988) Qualche puntualizzazione in tema di strutture intermedie *Rivista Sper. Freniatr. Vol. CXII*, št. 3.
- Čačinovič-Vogrincič, G. in sodelavci (1996), *Vpliv bivanja v stanovanjski skupini na socialno funkcioniranje oskrbovancev v primerjavi z bivanjem v psihiatrični bolnišnici* (raziskovalno poročilo), Ljubljana; Visoka šola za socialno delo.
- Flaker, V. (1992), *Opis stanovanjskih skupin v Sloveniji*. (Raziskovalno poročilo, Sodelavka: Bojana Tizmonar), Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti in Višja šola za socialne delavce.
- Flaker, V. in sodelavci (1995), *Načrtovanje razvoja psihosocialnih služb na podlagi potreb ljudi z dolgotrajnimi psihosocialnimi stiskami na področju R Slovenije*, raziskovalno poročilo, Ljubljana: Visoka šola za socialno delo.
- Lačen, M. (1990) *Bivanjska skupnost Ljubljana: zavod RS za šolstvo in šport*.

ZAVODSKA JUHA

(O povezanosti koncepta vzgojnega dela v vzgojnih zavodih in zavodske pedagoške atmosfere)

Mitja Kranjčan

Prisposodbo povezanosti koncepta dela v vzgojnih zavodih in zavodske atmosfere sem poimenoval zavodska juha. Zavodska juha je kot vse juhe odvisna od kuharja. Razmišljanja so vzknila na obisku pri dr. Erich Kiehnu in dr. Jorgu Ziegenspecku.

Povezanost koncepta in pedagoške atmosfere bom prislikal z naslednjo prisposodbo: spodaj gori ogenj v sredi vre zavodska juha, zgoraj pa se razvija vonj juhe ali pedagoške atmosfere. Pedagoška atmosfera je rezultat različnih faktorjev (Burkhardt, 1978).

- za juho rabimo recept - v zavodu to imenujemo koncept.
- dodatki odgovarjajo strukturam, sredstvom. Vsak zavod ima svoje specifične možnosti in sredstva.
- problemi so vžigalni in grelni material - grejejo razvoj zavodske juhe. Pri tem je pomembno, da imamo pravilno razdaljo do ognja: če je skodelica predaleč, si zavod ne predstavlja aktualnih problemov, pri tem ni nobenega razvoja in tudi ne pedagoške atmosfere. Če je juha preblizu problemom, preblizu ognja, problemi ogrožajo zavod, namesto vonja po juhi nastaja odvečen ali neprijeten vonj.
- najpomembnejše pri juhi je ideja ali ljubezen v zavodu je to temelj vzgoje.

V mojem prispevku bom prikazal nekaj misli o delovanju ustanov.

1. Podoba zavoda kot procesa

Zavodska vzgoja je vedno organizirana življenjska skupnost. Te procese bom predstavil z shemo drevesa. (Schmidle, Junge, 1985).

To je drevo, v katerem se simbolizirajo štirje letni časi. Na najdebelejšem mestu stoji ustanovitelj zavoda. Nad njim se pretakajo hranljivi sokovi, tam je zavodsko vodstvo. Posamezni oddelki prikazujejo veje, področja pa vejice. Z drevesom kot analogijo zavodskega procesa bom prikazal povezave, ki so pomembne za pedagoško atmosfero.

1.1. Posebnost drevesa

Oblika drevesa se zrcali v svojih listih in sadežih.

V vzgojnem zavodu veljajo ista načela tako v splošnem kot v posameznem.

1.2. Jasno razmejene in mrežno povezane strukture

Korenine, deblo, veje, listi, cvetje, sadeži so v svojih funkcijah ustrezno razčlenjeni in med seboj povezani

v zavodu ima vsaka funkcija svoj specifičen odnos do celote. Je jasno omejena in smiselno povezana v mrežo.

1.3. Organizacija dotoka energije

Deblo uravnava pretok hranljivih snovi in jih vodi v vse razvejanosti, tako da lahko vsak element ustrezno opravlja svojo nalogo.

v zavodu organizira in koordinira pritek energije vodstvo (denar, sredstva, informacije) tako lahko deluje vsaka funkcija na področju svoje specifične naloge samostojno.

1.4. Mnogovrstne koristi

Drevo je varovalo za živali, darovalka medu, darovalka sadja, sence, listja, regulator klime za zrak in vodo, daje les, in še bi lahko našteval.

V zavodu se orientiramo po t.i. koristi uporabnika. Naši odjemalci so otroci in mladostniki. Naša pomoč je pomoč, in sicer taka, kot se z njimi dogovorimo; naslednje storitve zavoda so svetovanje skrbnikom in oblasti kot tudi komunikacije z različnimi ciljnimi skupinami javnosti.

1.5. Ritmična sprememba

Drevo spremeni svoj videz in svoje glavne funkcije ustrezno letnemu času. Fazam velikih dosežkov sledi čas koncentracije navznoter, zbiranje in ponovno organiziranje moči.

tudi v vzgojnem zavodu stojijo skozi leto v ospredju različne teme.

Povezovanje vseh struktur (ocena dosežkov, sredstev, odnosov) povezuje tudi vse strokovne delavce prek praznovanj, počitnic, taborov, športnih dni, vikendov.

K ritmičnemu poteku sodijo tudi rituali. Mnogi so se v zadnjem času poslovili kot neprimerni. Zelo pomembno in nujno je, času primerne rituale razvijati in oskrbovati. Rituali lahko dajo pomemben prispevek pedagoški atmosferi.

Ozaveščen pristop do zunanosti prav tako prispeva k intergraciji v delu z mladostniki.

2. Nazaj v kuhinjo oziroma k uvodnim mislim

V vzgojnih zavodih se prispevki strukturirajo načeloma podobno:

- imamo dobavitelja problema
- pristojni delavci ali mladostniki dajejo svoj prispevek
- celoten proces se vodi iz enega mesta
- naloga vodstva je prispevke optimalno načrtovati in organizirati
- dobro vodstvo je organizirano tako, da so omogočene samostojne in kreativne rešitve.

v našem primeru ima šef kuhinje vse "na krovu", kar rabi za peko praznične torte: recept, material, datum, uredbe in točno določeno vsoto denarja. Na tak način lahko svojo rešitev samostojno najde.

Vodstvene informacije se lahko omejijo na urejanje izjem, če je funkcija usmerjena.

Kdor izpostavlja problem, naleti na rešitve.

Kdor podaja rešitve, prihaja do problemov.

Vzgojitelj pogosto podaja rešitve, namesto da bi razjasneval probleme in formuliral cilje, ki bi motivirali mladostnike k njegovim rešitvam.

3. Karta uspeha

(skozi vodstvo in usmerjanje samega sebe k razvoju in uspehu)

Uspeh je najboljši motivator. Naša naloga je mladostnike, ki so programirani na neuspeh, učiti misliti in ravnati orientirano k uspehu.

Vlogo osebe, delujoče v zavodskem okolju v pristopu reševanja svojih problemov, povzemam po Petru Burkhardt (schmidle, Junge, 1985).

Vloga opisuje osebo, ki se usmerja v svoji poziciji glede na preteklost, sedanost in prihodnost oziroma glede na sebi nadrejene, podrejene ali primerne funkcije oziroma vloge.

Na horizontalni časovni osi so markirane preteklost, sedanost in prihodnost.

Pristop se lahko nanaša na sedanost, prihodnost, lahko pa se ukvarjamo samo s preteklostjo.

Stati v sedanosti in imeti perspektivo je primerno izhodišče obstoja in prihodnosti ustanove. Vertikalno so označene sistemskohierarhične pozicije tako:

nadrejene	
primerne (vlogi)	funkcije
podrejene	

vertikalno gledano se vedno izgovarjaš na krivdo višjih, ali tekmuješ ... S podrejeno funkcijo se ukvarjaš z manj pomembnimi stvarmi.

Samo če se ukvarjamo s svojimi problemi, nalogami in temami, delamo aktivno na rešitvah in smo lahko uspešni.

Če tekmujem z nadrejenimi funkcijami, če obsojam višje moči (starše, šefa, oblast) se izgubljam v detajlih ali se blokiram v občutkih krivde, potem ne morem biti uspešen.

Prikaz konstruktivne sheme:

	PRETEKLOST	SEDANJOST	PRIHODNOST
Nadrejene	jaz kritiziram in obsojam napake "višjih" moči	jaz se izgubljam v nadrejenih temah, problemih, nalogah in sem rival s svojo predpostavljeno funkcijo in koristi ter svetujem	vrednotim prispevke drugih kot tudi celotne rešitve razpoznam povezave
Primerne	blokiram se z občutki krivde, predsodki, opravičevanji in se izgubljam v "lepih" spominih	jaz poznam svojo temo - problem, mojo nalogo, delam aktivno na rešitvi. Cilji so razjasnjeni s funkcijami nadrejenih	razvijam svojo temo, svojo nalogo naprej, si pustim svetovati in prevzemam odgovornost za svojo rešitev.
Podrejene	obsojam malenkosti, ki so me ovirale	izgubljam se v detajlih in se rivaliziram z mojimi podrejenimi, v katerih prevzemam njihovo odgovornost.	formuliram koristi in cilje svoje podrejene funkcije in svetjem orientirano k razvoju in uspehu.

Peter Burkhardt (1978): Karta uspeha: Skozi vodstvo in samokrmiljenje do razvoja in uspeha

4. Poskusna formula (Burkhardt, 1978)

Za vonj juhe je odločujočega pomena pravilni recept:

$$pA = \frac{R \cdot U1 \cdot M (S + Res)}{Riv \cdot O}$$

Torej pedagoška atmosfera je toliko boljša ...

večje kot so

razvojno orientirana ravnanja (R)

pripravljenost učenja (U1)

k rešitvi orientirana mišljenja (M)

razpoznavanja sposobnosti, možnosti (S)

in uporabljanja različnih področij ali resoursov (Res)

manjše pa

rivalstvo (Riv)

oskrbniško mišljenje (O)

Mogoče je recept jušne sklede vzpodbudil še koga, da razmisli o svojem receptu.

Literatura:

Schmidle P., Junge H., Zukunft der Heimerziehung, 1985, Lambertus-Verlag

Brombach R., Schauble W., Zur psychischen Situation von Heimerziehern, 1984, Verlag W. Kohlhammer

Skupina avtorjev, Erzieher im Heim, 1978, Lambertus-Verlag

Simmen R., Heimerziehung im Aufbruch, 1988, Paul haupt Berne

Z OBISKA NA MADŽARSKEM

Marica Horvat

Lenti je majhno madžarsko mesto, ki leži tik ob meji s SV Slovenijo in je postala prava meka za slovenske kupce. Rezultat naših nakupov je skokovit razvoj mesta, ki se evidentira v porastu vseh mogočih gradenj, trgovin in turizma.

Stran od te nakupovalne mrzlice leži zavod Altalanos Iskola.

Zavod je star šestnajst let in ima kapaciteto za 140 otrok. 60 od teh se jih vsak dan vozi, ostali pa so nameščeni v internatu in v ločeno zgrajenih hišah, ki so podobne našim stanovanjskim skupinam. V veliki, osrednji zgradbi (na sliki) je:

- osnovna šola, ki jo obiskujejo lažje in težje duševno moteni otroci
- prostori za 2-letno usposabljanje (šiviljstvo, gospodinjstvo)
- soba za terapijo (fizioterapijo, logoterapijo)
- igralnice
- internat z urejenimi prostori, ki so glede razporeditve in vsebine dela identične našim vzgojnim skupinam v vzgojnih zavodih. Le veliko prostornejše so, povsod se vidi delo gojencev, čistejše so in toplejše.

Povsod je čutiti velik red, vsaka stvar je bila na svojem mestu, vsakdo je poznal svoje delo. Vloge, odgovornosti, dolžnosti so precizirane. Po harmoniji, ki vlada v zavodu, bi lahko sklepali, da odstopanj ni. Vso odgovornost in resnost njihovega poslanstva smo čutili že ob sprejemu. Ne vem, komu je bilo bolj neprijetno, meni kot vodji študijske skupine (ŠS) vzgojiteljev otrok z MVO ali ravnatelju in njegovima pomočnicama. Bilo nas je namreč le pet, prosila pa sem za sprejem petnajst članov. Neresnost in neodgovornost nekaterih se je potrdila še v tujini.

- Sprejeli so nas protokolarno, ravnatelj, pomočnici in prevajalec, ki so ga sami poklicali. Pogostitev ob belo pogrjenih mizah, je bila brezhibna in bogata. Ves čas, ko nam je ravnatelj zavod predstavljal, nas ni nihče zmotil. Vse je teklo po skrbno in natančno pripravljenem programu.
- Altalanos Iskola sprejema MR otroke, ki obiskujejo šolo ali dveletno usposabljanje. Tukaj bivajo tisti, ki so brez staršev ali pa so jih staršem odvzeli. Evidentirajo tudi MVO populacijo, 50% je Romov. Prav zaradi slednjih smo bili presenečeni, da znotraj institucije ni kraj in ne begov. Kljub MVO simptomatiki, ki se ji pridružuje še duševna prizadetost, ni uničevanja zavodskega inventarja, kar je postal pogost primer v naših vzgojnih zavodih. MVO simptomatika se kaže predvsem v:
 - agresivnosti do vrstnikov, zelo redko do vzgojiteljev in osebja
 - izsiljevanju mlajših in slabotnejših
 - kraji v mestni blagovnici (cigarete, čokolada)
 - zasvojenost s cigaretami, drog ni. Tudi starejši gojenci (starost od 7-21 let) ne smejo kaditi.

V zavodu je zaposleno 72 ljudi. Od teh je 28% končala Pedagoško akademijo (visoka izobrazba) v Budimpešti, smer specialna pedagogika. Zaposleni so še učitelji in vzgojitelji s srednjo izobrazbo. Mojo radoved-

nost o osebnem dohodku so potolažili s tem, da naj svoj dohodek delim s tri.

Ko smo jih vprašali o vsebini dela s tistimi, ki bivajo v instituciji, so nam rekli, da je 40% obveznega programa za vzgojitelja in gojenca, vse ostalo je prepuščeno iznajdljivosti vzgojiteljev. Vzgojitelj (eden na skupino) je usposobljen za vse. Gojenci veliko delajo. Delo je terapija, če delaš, dobiš, če ne, ni denarja za pot domov. Imajo tudi trgovino z lastnimi izdelki. Zmrzovalniki so polni doma pridelane zelenjave.

Pa kazen?

V naši pluralistični družbi, ko ni več ne duhovne in ne telesne prisile, ko se sprašujemo avtoriteta da ali ne, me je zanimalo, kako se te spremembe (tudi na Madžarskem je čutiti liberalizacijo odnosov) odražajo v njihovi vzgojno-pedagoški praksi.

Niso se dali zmesi. Vpliv večine, prepričevanje in omejevanje so načini, da nekoga pripravijo do odgovornega ravnanja. Večkrat je bila poudarjena kohezija skupini, torej tista pripadnost, ki ti "vgradi" občutek odgovornosti in dolžnosti.

In avtoriteta vzgojitelja?

"Ni vzgoje brez avtoritete", trdijo teoretiki vzgoje in izobraževanja. Tudi med delavci te institucije ni bilo opaziti te dileme. Vse se gradi na racionalni avtoriteti, na občutku dolžnosti in odgovornosti.

Šele na koncu nas je čakal najbolj pričakovan ogled stanovanjske skupine, kjer živijo starejši gojenci (osem) in gojenke (osem). Obe skupini se zvečer ločita z leseno ograjo. Tukaj je zaposlen fizično bogato opremljen vzgojitelj. Moškega z izobrazbo specialnega pedagoga težko dobijo, saj odhajajo na boljše plačana delovna mesta. Tudi tu nas je prijetno presenetila prostornost, čistoča in domačnost prostorov. Stene niso nikjer puste, poslikane so z mnogimi motivi, vsepovsod so estetsko razporejeni izdelki mladostnikov. Zase poskrbijo sami, kar je pa več, prodajajo. Madžari rečejo skupini "družina". Delo s samimi starši ni v kompetenci vzgojiteljev, ampak so za to zadolženi centri za socialno delo, kjer so zaposleni tudi psihologi in socialni delavci. Teh pa v instituciji ni. So predragi. Tudi nočni nadzor opravlja neke vrste portir, brez izobrazbe, a s smislom za delo s to populacijo.

Tako obisk se je bližal koncu. Osebe je predstavitev in ogled opravilo brezhibno in obširno. Občutek je bil, da veliko in dobro delajo. Nekdo je vprašal o njihovi izgorelosti, burnoutu, o pojavu, ki postaja osrednji in pereč problem v naših vzgojnih zavodih. Eden izmed redkih moških je, ne vem ali za res ali za šalo, rekel:

"Delal bom do 52. leta, nato bom šel direktno na pokopališče."

Lep dan poln vtisov in spoznanj se je končal v prijetnem madžarskem kotičku.

Res škoda, da nas ni bilo več.

PODELITEV PLAKET

Po javnem natečaju za plakete Frana Milčinskega je komisija, ki deluje v okviru naše sekcije, odločila, da prejmejo **plakete Frana Milčinskega za leto 1996 naslednji delavci naših zavodov: Angelca Fras, Marija Fras, Olga Besal, Jožica Tolar.**

Plakete smo podelili na posebni slovesnosti ob Izobraževalnih dnevih slovenskih defektologov v Portorožu dne 16.5.1996.

Utemeljitev objavljamo v tekstu, ki so ga komisiji posredovali zavodi.

Vzgojno izobraževalni zavod v Veržeu

Datum: 9.6.1995

Angelca Fras - Predlog za priznanje Frana Milčinskega

Angelca Fras, roj. 20.1.1940, je končala učiteljišče, pedagoško akademijo, smer slovenski in srbohrvatski jezik ter visoko šolo za organizacijo dela - kadrovsko izobraževalna smer. V zakonitem roku je opravila strokovni izpit in dela na področju vzgojnoizobraževalne dejavnosti od leta 1960.

Za angelco Fras je vsekakor značilno, da se je še od vsega začetka uveljavila kot učiteljica, ki je znala motivirati učence k aktivnemu sodelovanju in ki je znala izbirati takšne oblike dela, ki so sproščale otrokove ustvarjalne danosti. S posebnim poslušom je znala uravnati demokratične odnose med udeleženci vzgojnoizobraževalnega procesa, poskrbeti za didaktične čiste situacije ob upoštevanju individualizacije. Bogata in raznolika je njena mentorska dejavnost, s posebnim poudarkom v kultur-noraziskovalnih aktivnostih otrok.

V dosedanji praksi ravnateljavanja pa je ustrezno vodila strokovni zbor zavoda in uspešno koordinirala vse tri dejavnosti, ki jih uresničuje zavod. Ves ta čas je zelo plodno sodelovala s pedagoško službo, sprejemala strokovne pobude in jih spretno in konkretno vnašala v vzgojnoizobraževalno prakso učiteljev in šole. Pedagoškim delavcem omogoča strokovno izpopolnjevanje s področja izvajanja učnega procesa in vodenja zavoda. Neguje sodobne oblike sodelovanja s starši in je zavod s primernimi vsebinami in akcijami umestila v veržensko okolje. Zelo uspešno je vodila aktiv ravnateljev vzgojnoizobraževalnih zavodov občine Ljutomer ter aktiv ravnateljev zavodov republike Slovenije. Zelo velik trud je vložila, da pedagoški delavci uresničujejo svoje naloge v primernih prostorskih pogojih in z uporabo sodobne učne tehnologije.

Ravnateljica Angelca Fras, je že v vsem dodsedanjem obdobju pre-mišljeno, objektivno, pa tudi afirmativno zastopala vzgojnoizobraževalni zavod Veržej.

Kolektiv VIZ Veržej

Vzgojno-izobraževalni zavod v Veržeju

Datum: 4.7.1994

Marija Fras - Predlog za priznanje Frana Milčinskega

Marija Fras, roj. Marin, 20.5.1939 je leta 1959 končala Učiteljice v Mari-boru. Takoj se je zaposlila v Vzgojališču v Veržeju, v letih 1962 do 1968 je poučevala slovenski jezik v OŠ Apače, od leta 1968 pa vse do upokojitve 24.3.1992 leta pa je delala v Vzgojnoizobraževalnem zavodu v Veržeju kot vzgojiteljica otrok z MVO. Ob delu je končala tudi PA, smer vzgojitelj otrok z MVO.

Marija Fras je tako polnih 27 let vlagala svoje življenjske moči v vzgojo razvojno motenih otrok in mladostnikov. Ti so se v njeni vzgojni skupini počutili varne, Mariji so zaupali, saj so vedeli, da jih nikoli ne bo izneverila v njihovih pričakovanjih.

Tako so drobne in velike skrbi fantov v skupini vedno bile tudi skrbi vzgojiteljice Marije Fras - naj je šlo za odnos s starši, rejniki, za učni uspeh, za prve zaljubljenosti, za strgane gumbe in še in še, vzgojiteljica je poslušala, opazila in skupno s fanti reševala.

Delo je opravljala s polno odgovornostjo, zato tudi uspehi pri oblikovanju pozitivne samopodobe otrok, pri odpravljanju razvad in pridobivanju primernih osebnostih lastnosti, pri vzgoji človeškega dostojanstva otrok, ki so oškodovani in prizadeti na večih področjih, niso izostajali.

Vedno smo ocenjevali, da Marija Fras daje otrokom v svoji skupini več kot drugi, dajala jim je strokovno in starševsko pomoč. Zato si zasluži priznanje Frana Milčinskega.

Ravnateljica:
Angelca Fras, dipl.org.d.

Ljubljana, 14.6.1995

Štev. 372

VIZ Smlednik

Valburga 4

1216 Smlednik

Komisiji za podelitev plaket Frana Milčinskega

Predmet: Predlog za podelitev Plakete Frana Milčinskega

V Mladinskem domu Malči Beličeve je delo socialne delavke uspešnih 26 let opravljala ga. Olga Besal.

Na razpis predlagamo našo sodelavko po drugi alineji - sodelavci iz drugih področij, ki so s svojim delom pomembno vplivali na razvoj teorije in prakse.

Njeno delo je skozi dolgo obdobje usmerjal specifičen položaj našega zavoda - vsi otroci so vpisani v zunanje šole, torej integrirani v redne programe na osnovnošolskem in srednješolskem nivoju.

Ob skrbi za posameznega otroka ji ni nikoli zamrl trud za celotno populacijo. S svojim delom in rezultati otrok je dokazovala znova in znova, da je stigma "domski, zavodski" nastala v glavah tistih s premalo razumevanja in tistih, ki so odpore do drugačnosti nosili v sebi. V tesni in kvalitetni povezavi s strokovnimi službami šol je dosegala, da so kljub nekaterim slabim izkušnjam še naprej sprejemali naše otroke v osnovne in srednje šole.

Njen prispevek v hiši je bil vedno orientiran k otroku in staršu in prav na njeno pobudo smo se dostikrat zavestno odločali za otroke, ki so nam nalagali nove postopke in pristope in bogatili vsakdanji delovnik. tudi za otroke, ki so nekje na poti obtičali, je vedno znova našla možnost vključevanja v eno ali drugo obliko priprave na življenje. Pripravila je pot in se skupaj z otrokom, starši, predstavniki centra in sodelavci odpravila po njej.

S starši je imela poseben direkten in zaupen odnos in je bila koordinator dela z njimi. Mnogi so šele ob njeni pomoči pričeli verjeti, da še obstaja upanje za otroka, torej tudi zanje, ali pristali na to, da so si sploh hoteli ogledati katerega od zavodov, kamor bo otrok odšel, če se problemi, ki so

nastali ali še nastajajo, ne bodo rešili. Pa tudi če se še ne bodo, staršev nikoli ni pustila oditi iz hiše v brezizhodnost in temo.

Po drugi plati jih je znala trdo, a varno postaviti na trdna tla - tudi take starše, ki jim niso bile kos druge službe in institucije, na tak način, da niso bili užaljeni ali izzvani. Vse to s ciljem, da bodo sodelovali v delu z otrokom in z vsemi ostalimi delavci doma.

Go. Olgo Besal, soc. delavko, predlagamo za dodelitev Plakete Frana Milčinskega posebej za njen prispevek v praksi na področju oblikovanja javnega pozitivnega mnenja in odnosa do otrok in mladostnikov v izven-družinski vzgoji.

Lepo pozdravljeni in uspešno delo komisiji!

Marko Juhant,
ravnatelj

Osn. podatki:

Olga Besal, roj. 22.4.1938,
socialna delavka, svetovalec
v MD od 27.4.69 do 30.6.95
naslov: Kogojeva 6, Ljubljana

Strokovni zbor Mladinskega doma
Tone Kozel
2000 Maribor
Letonjeva 5

Komisiji za priznanja VIT Smlednik
1216 Smlednik
Valburga 4

Zadeva: Jožica Tolar - predlog za plaketo

Kolektiv Mladinskega doma Tone Kozel Maribor, predlaga Komisiji za podelitev plaket Frana Milčinskega, da podeli g. Jožici Tolar plaketo. Imenovana je v 26 letih dela z mladostniki in otroki z motnjami vedenja in osebnosti pomembno vplivala na razvoj teorije in prakse ter njuno povezovanje na tem strokovnem področju.

Obrazložitev:

Jožica Tolar, rojena 23.2.1942 v celju, je ravnateljica Mladinskega doma Tone Kozel - stanovanjske skupnosti v Mariboru.

Delovno pot je začela v VZ Slivnica, kjer je opravljala dela in naloge psihologa. Kot prvi psiholog v tej ustanovi je sama postavila koncept strokovnega dela, ki je vseboval nekatere novosti kot so:

- svetovanje mladostnikom in individualni vzgojni načrt
- poklicno svetovanje mladostnikom
- teamski pristop dela pri obravnavanju mladostnikov
- metode za prepoznavanje skupinske dinamike in vodenje skupine (sociometrično testiranje, metode skupinskega dela)
- terapevtsko skupnost in jo vsa ta leta dela v zavodu tudi vodila
- delovno terapevtsko skupnost

Po 13 letih dela v VZ Slivnica se je zaposlila v Centru za socialno delo Maribor v Enoti za mladostnike, kjer je prav tako opravljala dela in naloge psihologa - svetovalca. Ta dela je opravljala 6 let. Tudi tukaj je vpeljala nekatere novosti:

- individualno in skupinsko svetovalno delo z družinami otrok in mladostnikov z motnjami vedenja in osebnosti

- prostovoljno delo z otroci in mladostniki z motnjami vedenja in osebnosti - prostovoljno delo so opravljali študentje Pedagoške akademije in sicer tako, da so mladostnikom nudili pomoč in oporo pri izbiri prostega časa.

Sedaj opravlja dela in naloge ravnateljice Mladinskega doma Tone Kozel - stanovanjske skupine v Mariboru.

Že pred tem je sodelovala pri sestavi koncepta za vsebinsko, strokovno in lokacijsko prenovo tega doma.

Po prevzetju delovnega mesta ravnateljice je vodila izgradnjo doma stanovanjskih skupin v Mariboru. V prakso je vnesla strokovni koncept dela strokovnih skupin.

Svoje sodelavce je vzpodbujala k strokovnemu izobraževanju in usposabljanju. V kolektiv je uvedla supervizijo kot suportivno metodo za strokovne delavce doma, organizirala je strokovne ekskurzije za sodelavce doma in v tujini. S svojim strokovnim delom s področja dela stanovanjskih skupin je prispevala k uveljavljanju institucije tako v strokovnem kot tudi širšem javnem prostoru.

Z organizacijo dela in z vsem prej omenjenim pa je prispevala tudi k prijetnejšemu bivanju otrok in mladostnikov v mladinskem domu ter normalizaciji v načinu življenja.

Ob tem pa se je strokovno izobraževala in usposabljala, sodelovala v strokovnih komisijah, raziskovalnih nalogah in pripravah in izvedbah edikacij za strokovne delavce:

- podiplomski študij Predzakonsko, zakonsko in družinsko svetovanje
- realitetno terapijo
- podiplomsko izobraževanje za delo v alternativnih oblikah domske in zavodske vzgoje - stanovanjske skupine
- permanentno izobraževanje in usposabljanje
- v komisiji za prenovo organizacij za usposabljanje
- v delovni skupini za pripravo predlogov pogojev delovanja stanovanjskih skupin
- komisiji za razvoj in spremljanje organizacij za usposabljanje mladostnikov in otrok MVO
- v svetu raziskave o preizkusu permisivnosti v vzgoji

- v komisiji za raziskavo o prenovi vzgojnih zavodov - kriminološki inštitut
- sodeluje pri razvojni raziskovalni nalogi za področje MVO v sklopu Ministrstva za šolstvo in šport
- sodelovanje v študijski skupini za MVO
- sodelovala pri organizaciji in izvedbi seminarjev za področje MVO in ostala področja (5 seminarjev)
- predstavitev koncepta dela raznim strokovnim skupinam tudi iz tujine
- referat na mednarodnem posvetu Alpe Adria in objava precejšnjega števila strokovnih člankov v raznih strokovnih revijah.

G. Jožica Tolar je svoje poklicno življenje posvetila otrokom in mladostnikom z motnjami vedenja in osebnosti, s svojim delom je prispevala vrsto novosti v stroki in s tem neposredno prispevala, da so mnogi mladostniki poiskali zase ustrežnejšo življenjsko pot.

Za strokovne delavce doma